

אור וחיות

מבית **מעיינותיך** | גליון 3 | כ"ד טבת תשע"ו

הגה"צ ר' אליהו אליעזר
דסלר זצ"ל
עיסוקו בתורת החסידות
עמ' 35

כ"ד טבת - יום הסתלקותו
של כ"ק אדמו"ר בעל התניא

בפתח הגיליון

חוברת זו, השלישית במספר, יוצאת לאור לקראת כ"ד בטבת, הוא יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן רבי שניאור זלמן מליאדי, בעל התניא והשולחן ערוך, בה ננסה לגעת ב'צידי צדדין' של משנתו ההלכתית-למדנית, ושל שיטתו בעבודת ה' בפנימיות המח והלב.

החסידות היא "אור וחיות נפשנו", כהגדרת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, ותקוותנו כי תוכן החוברת יקרין במקצת מאור גדול זה, ויכניס חיות בלב הקוראים הנכבדים, ויביא לעבדו ית' בלב שלם ובנפש חפצה.

בחוברת זו אנו פותחים מדור "שו"ת לב לדעת", בו נביא תשובות על שאלות שהתקבלו במענה הטלפוני שמתקיים במסגרת תכנית הלימוד "לב לדעת", המיועד לליבון וביורור כוונת דברי כ"ק אדמו"ר בעל התניא בספרו ה'תניא', והמסתעף מזה לעבודה שבלב זו תפלה, ולעבודה של "כל מעשיך לשם שמים", ו"בכל דרכיך דעהו". במסגרת זו נציג גם תשובה מאחד המשפיעים שליט"א על שאלות בעבודת ה', על פי דברי בעל התניא בהקדמתו, כי מי שמתקשה לקחת הדרכה בעבודת ה' מתוך ספר התניא, יפנה אל "גדולים שבעירו, והם יבוננוהו".

אנו תקווה כי חוברת זו תביא תועלת לחפצים בקרבת ה' ובעבודתו בטהרה ובזכות הרעיון והמחשבה, עדי יקוים היעוד "כי כולם ידעו אותי" במהרה בימינו אמן.

מערכת "אור וחיות"

מעיינותיך

יוצא לאור על ידי ספריית מעיינותיך ת.ד. 36251 ירושלים לקבלת הגיליון בדוא"ל ולשליחת תגובות: toratchabad@neto.net.il

עריכה: הרב יהודה כהן, הרב ישראל לב, הרב משה שילת הגהה וביקורת: הרב מאיר אלייאני ציורים ב'עבודת התפילה': זלמן קליינמן בדף השער: תמונת האוהל שע"ג הציון בהאדיטש

3 סיפור הסתלקותו של בעל התניא תיאור התקופה שקדמה לה, וגרמה להסתלקותו.

10 עבודת התפלה בחייו ובמשנתו של בעל התניא יסודות בשיטתו היחודית של בעל התניא בעבודה שבלב זו תפילה, בהתבוננות המוח המביאה להתעוררות רגשי האהבה ויראה בלב.

20 התגלות תורת החסידות בדורות האחרונים - הגה"ח ר' יואל כהן שליט"א בהתוועדות י"ט כסלו, המשך מהגיליון הקודם.

26 קווים לחיבורו ההלכתי של בעל התניא - הרב שלמה יוסף זיין זצ"ל - המאפיינים המרכזיים בשולחנו הערוך, דוגמאות מחידושים והגדרות מקוריות בסוגיות הלכתיות בכל חלקי השו"ע.

35 הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל - סקירה קצרה על יחסו לתורת החסידות.

42 שו"ת "לב לדעת" - שקו"ט במקחו של צדיק בספרו התניא קדישא, בשאלות שהתבררו במסגרת תכנית הלימוד בספר התניא "לב לדעת".

44 תנא ופליג - צילום פינקס ליאזני, בו נרשם קבלת כ"ק אדמו"ר בעל התניא לחברא קדישא של קהילת ליאזנא.

הסתלקותו של רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע

בשנת תקע"ב פרצה מלחמת נפוליאון נגד ממשלת רוסיה, צדיקי הדור ראו בזה ענין שמימי, וראו בכך מסימני הגאולה, אלא שנחלקו בדיעותיהם, מה עדיף לכלל ישראל, היו צדיקים שהתפללו, ואף עשו פעולות רוחניות לנצחוננו של נפוליאון, והיו שהתפללו ופעלו לנצחוננו של הצאר הרוסי.

רבנו הזקן הביע אז את דעתו בזה הלשון¹:

"אם ינצח ב"פ [=בוונאפארט, שם משפחה של נפוליאון], יורבה העושר בישראל ויורם קרן ישראל, אבל יתפרדו ויתרחקו לבן של ישראל

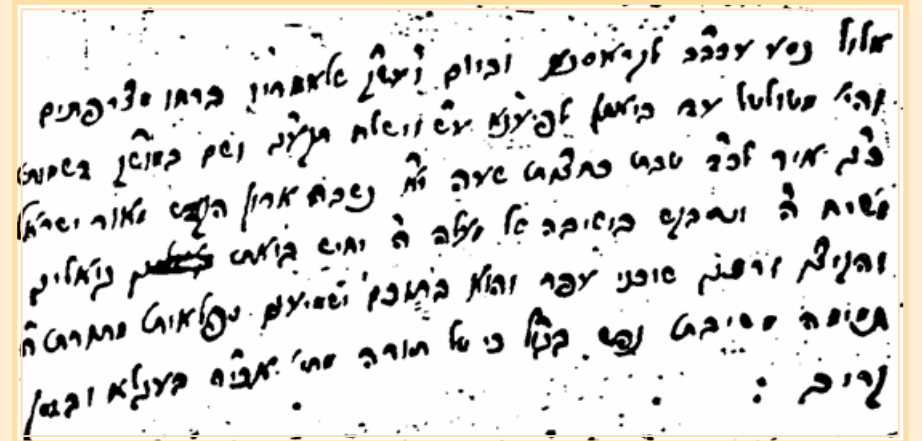
1. שנדפס באגרות קודש אדמו"ר האמצעי ע' לה), ספר "בית רבי" חלק א פרק כב. שיחת כ"ק אדמו"ר ז"ע בשבת פרשת וישב תשנ"ב (תורת מנחם - התוועדות תשנ"ב ח"א ע' 402). ספר "המסע האחרון", שחיבר הסופר החסידי הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"ה.
2. במכתבו שנדפס באגרות קודש כ"ק אדמו"ר הזקן ע' שצו.

"במוצאי שבת קודש דשמות כ"ג אור לכ"ד טבת כחצות שעה י"א נשבה ארון הקודש מאור ישראל משיח ה' ונתבקש בישיבה של מעלה. ה' יחיש ביאת גואלינו והקיצנו ורננו שוכני עפר והוא בתוכם, ישמענו נפלאות מתורת ה' תמימה משיבת נפש בגוף, כי טל תורה מחי', אמן כן יהי רצון בעגלא ובזמן קריב" - כך כותב נכדו כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" בתיאור הסתלקותו של רבנו הזקן².

בן שישים ושמונה (גימטריה "חיים") היה רבנו הזקן בהסתלקותו. הסיבה הטבעית לכך לא היתה בגלל סיבה רפואית מסויימת שגרמה לו, לא היה בגלל מצבו הרפואי שגרם לו, אלא ענין רוחני - שמימי, הכרוך בדברי הימים ההם במדינת רוסיה, מקום מגוריו של רבנו הזקן²:

1. נדפס ב"אגרות קודש - אדמו"ר הצמח צדק" עמוד א. צילום כתי"ק, נדפס להלן בעמוד הבא.
2. הדברים דלהלן מבוססים על: מכתב אדמו"ר האמצעי

כתי"ק הצמח צדק אודות הסתלקותו של רבנו הזקן

ביום ו' ער"ח אלול נסע עם כל בני ביתו לקראסנא, וביום ו' ערב שבת קודש שלאחריו ברחו מצרפתים, והיה מטולטל עד ביאתן לפיענא - ערב שבת וישלח תקע"ג, ושם במוצאי שבת קודש דשמות כ"ג אור לכ"ד טבת כחצות שעה י"א נשבה ארון הקדש מאור ישראל משיח ה' ונתבקש בישיבה של מעלה. ה' יחיש ביאת גואלינו והקיצו ורננו שוכני עפר והוא בתוכם, ישמענו נפלאות מתורת ה' תמימה משיבת נפש בגוף, כי טל תורה מחי', אמן כן יהי רצון בעגלא ובזמן קריב.

מאביהן שבשמים. ואם ינצח א' [=אלכסנדר, הצר הרוסי], אם כי יורבה העוני בישראל ויושפל קרן ישראל, אבל יתקשרו ויתחברו ויתעקרו לבן של ישראל לאביהן שבשמים".

הטעם לכך היה⁴, כי צרפת בראשות נפוליאון העמידה עצמה כמביאה את רוח החופש ר"ל מכל עניני דת ואמונה בהקב"ה, וקליפה זו של מלכות צרפת (ונפוליאון) שהיוותה את "תוקף הקליפה והדין הקשה"⁵, מחמת ה"גאות והתנשאות לתלות ולסמוך על כוחו וגבורתו כו' לומר כוחי ועוצם ידי ומסלק ההשגחה ואמונה ובטחון באלקים כו'" (בדוגמת קליפת סנחריב), לא היתה רק ענין זמני, אלא הדבר נוגע לכל הזמנים והדורות שלאחרי זה.

כידוע בדברי הימים, המהפכה הצרפתית

4. הבא לקמן - משיחת ש"פ וישב תשנ"ב.

5. אגרות קודש אדמו"ר האמצעי שם.

בשנת תקמ"ט (אשר כתוצאה ממנה נעשה, כעבור מספר שנים, נפוליאון למנהיגה של צרפת) היתה גם מהפכה אידיאולוגית, ענין כללי שהביא עמו שינוי עיקרי כעולם כולו. מהפכה זו היתה אחד המאורעות העיקריים שעליהם הושתתו יסודות ההנהגה של "העולם המודרני" וה"תרבות", עד היום הזה:

עד המהפכה הצרפתית היתה ממשלת צרפת (וממשלות רוב מדינות העולם) מסורה בידי מלך ומלכה, והם הנהיגוה ככל שעלה בדעתם. המהפכה היתה מבוססת על כך שבני האדם חופשיים להתנהג כרצונם, ולכן הדיחו את המלך והמלכה, כדי לשחרר את המדינה משליטתם וממשלתם, ושהנהלת המדינה תעבור לידי הציבור המייצג את כל אנשי המדינה.

אף על פי שהיתרון בכך הוא שמתווסף חופש בגשמיות, ובצדק ויושר וכו', והדבר

בתפלה שיצליח נאפוליון. אבל הגה"ק מוהר"נ לא הסכים להצלחתו, וגם הפך מפני זה את סדר ניגוני התפלות. ובמוצאי יום הקדוש התרעם הרבי מוהר"מ מדוע הפך כל הסדר היפך רצונו בזה, וסיים הרבי מוהר"מ מרימנוב אין לי לעשות עוד כלל בעולם השפל, ומוכרח אני להסתלק, והרבי ר' נפתלי היה מפחד אז להישאר שם מהקפדת רבו, ומיד אחר יום הקדוש נסע ללובלין שיראה לפעול ההיפוך, ואמר לו הרבי מלובלין שאין זה דרכו, ויסע לקאזניץ. . . ובלייל שבת קודש בהגיע המגיד למזמור שיר ליום השבת אמר "הנה אומרים שהצרפתים עברו ממאסקוי בערזינא, ואנחנו אומרים להשמדם עדי עד ואתה מרום לעולם ה'!"

הכרעת המלחמה על ידי תקיעת שופר בראש השנה

כאשר הגיע ראש השנה תקע"ג (בעיצומה של מלחמה זו), ידעו כולם שאז תיפול הכרעת הדבר לכאן או לכאן, מכיון שזהו הזמן ש"על המדינות בו יאמר כו", ובר"ה גופא - על ידי העבודה דתקיעת שופר, ובפרט על ידי אלו שהם "יודעי תרועה" (לא סתם "תוקעי תרועה" כי אם "יודעי תרועה", היינו שיודעים את הכוונות והענינים ד"תרועה"), ולכן השתדלו האדמו"רים מב' הצדדים לפעול למעלה בהתאם לדעתם, ובפרט בעת תקיעת שופר שיקבע למעלה כהתאם לדעתו של בעל התוקע.

ומספרים שאחד מגדולי האדמו"רים⁹ הודרו להתחיל את התפלה דר"ה בשעה מוקדמת ביותר כדי להגיע לתקיעת שופר במהירות האפשרית ואז יוכל לפעול למעלה בהתאם לרצונו, ולאחרי כל מאמציו, בהגיעו לתקיעת שופר נענה ואמר "איי דער ליטוואק האט שוין אויסגעכאפט!" ה"ליטאי" (כך היה כינויו של אדמו"ר הזקן אצל תלמידי המגיד ע"ש מוצאו מליטא), הקדימונו כבר!

מה באמת עשה אדמו"ר הזקן? הוא שינה את הסדר הרגיל, ובמקום לתקוע בשופר לאחר

הי' מביא חירות ועשירות לבני ישראל - הרי מכיון שהדבר לא הושתת על יסוד האמונה והבטחון בה', הביא הדבר עמו (ובמיוחד על ידי נפוליאון) גישה לחופש ברוחניות, חופש מעניני דת, ופריקת עול והפקרות וכו'. דבר שהשפיע על עוד כמה וכמה מדינות בזמן ההוא ובזמנים שלאחרי זה.

ומחמת זה התנגד אדמו"ר הזקן בכל התוקף למלכות צרפת, והתפלל "והיה מתאונן במרירות עצומה בכל שעה ושעה, והיה אומר תהילים כל היום ומעתיר בכל לב ונפש שיגביר ה' חסדו ויגרש את הרע"⁶ והצרפתים ינחלו תבוסה במלחמה.

הפלוגתא בין צדיקי הדור

הגה"צ ממונקאטש (בעמח"ס שו"ת מנחת אלעזר) סיפר את אשר היה בין הצדיקים בימים ההם, דבריו הובאו בספר דרכי חיים ושלום⁷ וז"ל:

במלחמה הגדולה - מלחמת נאפוליון מלכות צרפת עם מלכות רוסיא, ואז ראו רבותינו שלשה אבות העולם ה"ה הגה"ק המגיד מקאזניץ והגה"ק החוזה מלובלין, והגה"ק הרבי רמ"מ מרימנוב, שהמלחמה הזאת הוא שעת הכושר לגאולה שלימה, ובקשו והתפללו לה' שיהי' נאפוליון גוג ומגוג ושיצליח במלחמתו נגד רוסיא, והגה"ק הר' שניאור זלמן זי"ע בעל ש"ע התניא הי' מתפלל לשלום רוסיא שיצליח הקיסר אלכסנדר, ואמר שאם תגבר יד הצרפתים יתרבה האפיקורסות בישראל, וכתב כן במכתבו⁸. אבל השלשה גדולי צדיקים הנ"ל התאחדו בזה בשיטה אחת שיצליח נאפוליון, ולהביא את הקץ. והמשיכו אצלם כל גדולי תלמידי הרבי ר' אלימלך זי"ע בעל נועם אלימלך לעבודתם שיעמדו לימינם, והרה"ק מוהר"מ בערב פסח שנה ההוא בשעת אפיית המצות התעצם מאוד על אודות הדבר הזה ואז השכיל נאפוליון והצליח בכל אשר פנה וכו'.

. . . בראשית שנת תקע"ג ביום כיפור קודם מוסף אמר הגה"ק מוהר"מ לתלמידו הגה"ק מוה"ר ר' נפתלי מראפשיץ בהיותו הש"ץ, שיכון

6. אגרות קודש שם.

7. ע' קמד ואילך.

8. שנעתק לעיל בפנים.

9. הנוסח הרווח בכמה מקורות הוא שהבר פלוגתא של רבנו הזקן בזה היה הגה"ק ר' שלמה מקרלין. אולם ב"בית רבי" פרק כב הערה א מעיר כי זה לא יתכן שהרי הר"ש מקרלין נהרג עיקה"ש בשנת תקנ"ב. ואם כן יתכן שזה היה אחד מהצדיקים הנזכרים לעיל בפנים.

תפלת שחרית, הקדים לתקוע בשופר לפני התפלה!...

בריחת רבנו הזקן מפני צבא נפוליאון

בגלל התנגדותו העזה לנפוליאון, לא רצה רבנו הזקן להיות תחת ממשלתו כלל, ולכן, עם כי מפני כמה ענינים לא רצה רבנו הזקן לעזוב את מקום מגורו ליאדי בימי המלחמה, ולכל לראש כדי שלא תפול רוחם של יהודי רוסיה הלבנה, מכל מקום, כשעבר חיל נפוליאון את נהר בערעזינא וביום אחד התקדמו כשלשים פרסאות, לקח רבנו הזקן את כל בני ביתו בעגלות וברח איתם אל תוך המדינה וזירז את כל בני ביתו לנסוע ולמהר ככל האפשרי. "גודל הזריזות לברוח אין די באר בכתב, וגם שהיה זקן וחלש מאד והקור בחורף וטלטול הקשה לא לפי ערך כחו כלל, עם טפלי ארבעה משפחות שלו, אך לא רצה בשום אופן לשכון אפילו יום אחד תחת ממשלתו ועבודתו"¹⁰.

נכדו של רבינו הזקן, רבי נחום, בנו של אדמו"ר האמצעי, סיפר:

לאחר שנסעו כשני פרסאות מליאדי, צווה רבנו הגדול לבקש מאת פקידי החיל, שנסעו עמם מטעם הצבא הרוסי לשמרם בכל דרך מסעם, עגלה קלה רתומה לשני סוסים טובים עם שני עגלונים אנשי חיל מזוינים, ולקח עמו שני אנשים ויסעו במרוצה גדולה חזרה לליאדי. בהגיעם לעיר, מיהר אל בית דירתו ויצו את אנשיו כי יבדקו היטב פן נשאר מכלי ביתו מאומה. וימצאו בעליה זוג נעלי בית בלויית שלו, כמה מערוכים ונפה, ויצו לקחת זאת עימם ולמהר להצית באש את הבית כולו. ויברך את אנשי העיר וימהר לנסוע.

ואך יצא רבינו הגדול את פני העיר מעבר זה בדרך העולה לנהר דנייפר, בא הרץ הראשון של חיל נפוליאון אל העיר מעברה השני. כעבור שעה קלה בא נפוליאון עצמו בלוויית שריו רוכבים בסוסים אדירים, וימהר אל מקום ביתו של רבינו הגדול וירא כי הבית וכל אשר מסביב בו ער באש מתלקחת. ויצו נפוליאון כי יכבו את

השריפה, אבל לא יכלו לגשת מפני גודל האש וריבוי העשן. ויצווה להודיע לכל גרי העיר והכפרים הסמוכים לאמר: כי כל איש או אשה אשר יביא לו איזה חפץ או כלי של הרבי או גם מטבע אשר קבל מיד קדשו, ישלמו לו בעד זה בכסף מלא, ויחפשו בכל העיר ולא מצאו.

בעת ההיא עבר רבינו הגדול את מעברות הנהר דנייפר, וימהר להשיג את התהלוכה ויסעו יחדיו עד בואם לכפר חצי שעה קודם שבת קודש וישבתו שם. במוצאי שבת המשיכו לנסוע כל הלילה ויבואו ביום א' ב' דר"ח אלול לעיר קרסנא וינוחו שם.

ביום ערב שבת קודש שופטים ו' אלול הוכרחו לברוח הלאה, והסדר היה אשר בהגיעם לפרשת דרכים היו שואלים את כ"ק רבינו הגדול לאיזה דרך לנסוע, על הרוב ה' יורד מהעגלה והיה הולך למקום הפרשת דרכים והיה נכנס לדביקות, ואחרי כן היה אומר באיזה דרך לנסוע¹¹.

ככפר פיענא

במשך מאה וארבעים יום, היה רבינו הזקן ומשפחתו ואתם מגדולי החסידים, מטולטלים עד שבאו לכפר פיענא.

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק סיפר, שבמוצאי שבת פרשת ויצא י' כסלו, בהיותם בכפר זמיווקא, בישר רבינו הזקן שבשבוע זה תהיה מפלתו של נפוליאון במוסקבה, ויקויים מה שראה עליו ועל חילו בראשי השנה שעבר.

ביום הראשון, י"א כסלו, עזבו את כפר זמיווקא ויסעו מכפר לכפר עד שבאו ביום הרביעי לכפר יסיווקא וישבתו שם, וביום החמישי ט"ו כסלו אחרי תפלת ערבית ואחרי התענית (רבינו הזקן היה מתענה בט"ו כסלו כאחד מחברי ה'חברה קדישא'). אמר רבינו הזקן לשתות 'לחיים' למפלתו של הצורר דת ישראל ואמונתו כי הבריחוהו היום ממוסקבה, ויצטער ויבכה על מצב בניישראל הגרים ברוסיה הלבנה אשר בעבור צבאות הצרפתים, ישללו ויבוזו את יתר הפליטה.

ביום השישי ח' טבת, באו כששים עגלות

11. לקוטי דיבורים חלק א ע' 26.

פתקאות על גבי מצבת ציון קדשו בהאדיטש

בצהרים ובא השמש אל מקומו שואף נתבקש בישיבה של מעלה אראלים נצחו ונגזו ארון הקודש ויצתה נשמתו בטהרה אחר כמה נוראות ונפלאות שנראה ממנו ז"ל באותן הימים שלפני הסתלקותו לא פסק פומיה מגירסא עד יום מנוחתו, ואחר שהתפלל תפלת ערבית והבדלה בחונן הדעת בדעת צלולה ומיושבת ובדביקות נפלאה במוצאי ש"ק כ"ד טבת תקע"ג.

רבנו הצמח צדק כותב¹³:

"כמו ששמעתי מפה קדוש של כאאזמו"ר ז"ל נ"ע בפיענא שאמר בזה הלשון, אשר כך היה הרב המגיד אומר על פסוק כמראה אבן ספיר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם כו', שכפי המדה שאדם מראה מלמטה מראין לו מלמעלה¹⁴, ולכן מנע אותי מלשורר ניגון

13. אגרות קודש שלו ע' כג.

14. כ"ק אדמו"ר ז"ע מעיר על זה:

ויש לומר, שמקור ענין זה הוא מאמר זוהר (ח"ב קפד, ב) תא חזי (שאפשר לראות זה בראי" מוחשית) כו', אי איהו קיימא בנהירו דאנפין מתתא כדון הכי נהרין ליה מעילא כו' חדוה דב"ג משיך לגבי' חדוה אחרא עילאה כו'. ויתירה מזו, שגם זה שע"י עבודת האדם נעשים הענינים למעלה, כתורת הרב המגיד על מאמר רז"ל (אבות פ"ב מ"א) דע מה למעלה ממך, דכל מה שלמעלה הכל הוא

לכפר פיענא מקום שם מצאו מרגוע מעט, כי הכפר פיענא גדול ובו, בעת ההיא, כשלוש מאות חצרות ובתים גדולים והרבה מהם היו פנויים, כי הגברים יצאו לקרב ואנשי הכפר היו טובי לב ויתנו דירות והסקה לכל הבאים חנם אין כסף.

בנו, כ"ק אדמו"ר האמצעי מתאר את הימים האחרונים לפני הסתלקותו¹²:

"אך הנה לשלום מור לנו מר למאוד, כי כאשר הושב רוחינו ניטל מאיתנו עטרת ראשנו. כי מפני גודל המרירות העצומה בעמקות גדולה עד למאוד מדי שעה, קלקל המרה (שנקרא גאל) וגם נתקרר ביותר מפני זקנתו וחלישותו, ובחמשה ימים בלבד שנחלש והקיא גאל, ולא עמד בנפשו, ונפטר בליל מוצאי שבת קודש כ"ד טבת העבר. חבל על דאבדין כו', גלה כבוד מישראל, זכותו יעמד לנו כל הימים, כי מסר נפשו ממש לפי הנראה כו'".

על השעות שלפני הסתלקותו מסופר ב"הקדמת בני המחבר" לשלחן ערוך שלו:

"הן עתה בעוונותינו הרבים חשך השמש

12. במכתבו שם.

10. מכתב כ"ק אדמו"ר האמצעי שם.

שיש בו מרה שחורה, כי התפללתי המעריב שקודם מיתתו בנגון שיש בו מרה שחורה והמתין לי עד שסיימתי את התפילה ואמר לי זאת".

באותן הימים שלפני הסתלקותו לא פסק פומיה מגירסא עד יום מנוחתו

עוד סיפר הצמח צדק¹⁵:

בימים שלפני הסתלקותו שאל אותו רבנו הזקן: האם אתה רואה את הקורה? ונתפלא הצמח צדק מהו ענין השאלה. ואמר לו רבנו: תאמין לי שאיני רואה עתה כי אם את האין האלוקי המחיה את הקורה!¹⁶

כמה ימים לפני הסתלקותו אמר¹⁷:

"איני רוצה בגן עדן העליון, אני יודע הגילויים של גן עדן התחתון, אני יודע הגילויים של גן עדן העליון, אני יודע הגילויים של חכמה דאצילות, אני יודע הגילויים העצמיים, שחכמה כעשיה נחשבת. אני מוסר את כל המסירות נפש שלי, כדי שכל מה שיהודי יבקש אותך עד ביאת משיח, תאזין לו כפי שאתה מאזין לצדיק גמור

ממך, צריכה להיות העבודה בדוגמת הענין דלמעלה שנעשה על ידה.

15. בית רבי ח"א פרק כב הערה ג.

16. בבית רבי שם מציין לשער היחוד והאמונה פרק ג, שם כתב רבנו ז"ל:

"... כל נברא ויש הוא באמת נחשב לאין ואפס ממש לגבי כח הפועל ורוח פיו שבנפעל המהוה אותו תמיד ומוציאו מאין ממש ליש ומה שכל נברא ונפעל נראה לנו ליש וממשות, זהו מחמת שאין אנו משיגים ורואים בעיני בשר את כח ה' ורוח פיו שבנברא, אבל אילו ניתנה רשות לעין לראות ולהשיג את החיות ורוחניות שבכל נברא השופע בו ממוצא פי ה' ורוח פיו, לא היה גשמיות הנברא וחומר וממשו נראה כלל לעינינו, כי הוא בטל במציאות ממש לגבי החיות והרוחניות שבו מאחר שמבלעדי הרוחניו' היה אין ואפס ממש כמו קודם ששת ימי בראשית ממש והרוחניות השופע עליו ממוצא פי ה' ורוח פיו הוא לבדו המוציא תמיד מאפס ואין ליש ומהוה אותו, אם כן אפס בלעדו באמת".

17. ספר השיחות תש"ה ע' 121.

בראש השנה. נשבע אני בחיי נפשי, שבכל מקום שיהודי יעשה משהו במסירות נפש (ויאמר: אליך ה' נפשי אשא) - אבוא אליו לעזור לו!"

העיר הקרובה ביותר לכפר פיענא שהתגוררו שם יהודים היתה העיר האדיטש, שהיתה במרחק 300 ק"מ מפייענא. בימים שקודם פטירתו שמעו יוצא מפיו כמה פעמים תיבת "גאדיץ"¹⁸, ומזה הבינו אחר כך שרצונו היה שיוליכוהו לשם לאחר פטירתו.

יתיר מבחיהוה

היו אלה ימי החורף הקשים, כאשר השלג נחת ללא הרף וערימות השלג היו גבוהות מאד. מכיון שכך לקחו את רבנו ב'שליטין' (עגלה שיכולה לנסוע על השלג), כי אי אפשר היה לנסוע בעגלה עם אופנים. את הארון הקדוש ליוו כ"ק נכדיו אדמו"ר הצ"צ וגיסו ר' נחום, בנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי.

בדרך ראו פלאות רבות. כמה פעמים ראו שה'שליטין' עומד להתהפך מחמת הררי השלג הקפואים, אך לא נתהפך אפילו פעם אחת.

פעם נעצר ה'שליטין' ולא המשיך במהלכו. לתדהמתם ראו שהרבי כמו הגביה את עצמו ונשאר שוכב באויר. השניים נבהלו מאד והסתכלו לראות מה שקורה תחת השליטין. לפליאתם ראו שחזיר נכנס תחתיו, ורק לאחר שגירשוהו משם נשכב שוב רבנו על מקומו כמקודם¹⁹.

מעשה נורא

שני יהודים נתגלגלו פעם לרגלי מסחרם. הגיעו לאזורים הפנימיים של רוסיה ונשתקעו שם מספר שנים, הם הצליחו במסחרם, אך במשך הזמן פרקו מעליהם עול המצוות, התערבו בגויים ולמדו ממעשיהם. כעבור שנים רבות החליטו לשוב לעיר מולדתם באחת הערים של תחום מושב היהודים. מסלת הברזל לא היתה עדיין במדינה, לכן נסעו בעגלה. בלילה הגיעו

18. בהגייה רוסית. בלשונונו הוא: האדיטש.

19. לקוטי סיפורים ע' קכה.

"לפני שנים רבות עבר דרך כפר זה יהודי קדוש אחד והתאכסן בביתי, הוא חלה כאן ונפטר בחדר זה. לפני פטירתו ברך אותי באריכות ימים, ואמר לי: בקשה אחת לי אליך, כשיבואו עוברי אורח יהודים לכאן, תקבלם בסבר פנים יפות, והיה אם מי מהאורחים ירצה לאכול בשר טריפה, תאיים עליו באיומים גדולים אפילו באיום של מיתה, אבל רק מהשפה ולחוץ, חלילה לך לעשות לו בפועל שום דבר רע.

בימים שלפני הסתלקותו אמר רבנו הזקן: איני רואה עתה כי אם את האין האלוקי המחיה את הקורה!

"כשנפטר הקדוש, הוליכוהו בני משפחתו לקבורה לעיר הסמוכה. סגרתי מיד את החדר בו נפטר ואיני מכניס לשם שום איש, מלבד כשבא יהודי ורוצה להתפלל אני מכניסו לשם להתפלל.

"עכשיו תבינו למה איימתי עליכם שארצח אתכם אחרי שבקשתם לאכול בשר טריפה".

פחד ורחב לבכם של היהודים למשמע הדברים, והתחילו לחקור ולדרוש מי היה אותו צדיק והיכן נקבר. נודע להם שהכפר הוא כפר פייענא, ואדמו"ר הזקן בעל התניא כשברח יחד עם כל משפחתו בשעת מלחמת צרפת-רוסיה נפטר כאן בשנת תקע"ג, הוליכוהו לקבורה בעיר האדיץ פלך פולטבה.

נסעו היהודים ישר לעיר האדיץ וסרו אל האהל הקדוש, השתטחו והתייחדו שם זמן רב בתפילה ובפרקי תהלים מתוך בכיות ואנחות יוצאות מן הלב, ולא זו משם עד שנעשו בעלי תשובה גמורים.

לכפר אחד בפלך קורסק, הם פנו לבית אחד הגויים ובקשו ללון אצלו. הגוי בעל הבית קיבלם בסבר פנים יפות, הם נכנסו אל הבית ובקשו חמין לשתות, הגוי העמיד מיד את המיחם ונתן להם תה לשתות. אחרי השתיה שאלו אם יש משהו לאכול כי הם רעבים. שאלם הגוי מה הם רוצים לאכול, השיבו שרוצים סעודה הגונה בשר ותבשיל והם ישלמו בעד הכל.

אמר הגוי: הלא אצלי בשר טריפה! חייכו האורחים ואמרו: אין דבר.

טוב, אמר הגוי, אלך ואכין לכם את הסעודה, תצטרכו לחכות קצת זמן עד שאסיק את התנור ואבשל את הבשר.

כעבור זמן מה נכנס הגוי, וגרון בידו, ופניו מפיקות אימה. לתמהונם של האורחים פנה אליהם הגוי בחמת רצח, ואמר להם שעליהם להתכונן למות, כי עוד מעט הוא יהרוג אותם. נבהלו האורחים והתחילו לבכות ולהתחנן: מה פשעם ומה חטאתם, והוא באחת: לא יועיל לכם דבר, גזלן אני וזו מלאכתי! יצא הגוי מחדרם ונעל את הדלת מבחוץ. הם שמעו שהוא משחזר את הגרון ואמר לבנו שבאור הבוקר יכנסו שניהם אל החדר ויהרגו את האורחים.

ראו היהודים שנפלו בפח ואין להם מפלט ומנוס, בכו בכי תמרורים, והתחילו להרהר על מעשיהם עד עכשיו, למה היה להם לעזוב את מקום מולדתם ולנדוד למקומות רחוקים.

הגוי פתח את הדלת, נכנס אליהם ואמר: נשאר לכם רק זמן מועט לחיות, אם אתם רוצים לומר וידוי או להתפלל, אתן לכם חדר מיוחד לכך, אבל אל תעשו שהיות מרובות, כי עוד מעט ו"אגמור עמכם".

נכנסו היהודים לחדר שהראה להם הגוי, ופתאום הרגישו חרטה עמוקה והתעוררות תשובה על כל מעשיהם הרעים. הם עמדו להתפלל עד כמה שעוד זכרו מסדר התפלה מימים עברו בבכיות וצעקות יוצאות מהלב.

עבר זמן מה, והגוי נכנס שוב אליהם, וכמעט שלא הכירוהו, פנים אחרות לו, פנים שוחקות: אתם חפשים, אמר להם; לא נתכוונתי חלילה להרוג אתכם. אינני רוצח חס ושלום, אלא מעשה שהיה כך היה.

הגוי התחיל לספר להם:

עבודת התפילה

בחיינו ובמשנתנו של רבנו הזקן
בעל הרמב"ם והשו"ע

הגאון החסיד
רבי יעקב לייב אלטיין שליט"א
עורך סדרת "חסידות מבוארת"

רבנו הזקן את מעמדה של התפילה, הכניס אותה כיסוד בעבודת האדם לפי דרך החסידות, ביאר את אופן העבודה שבלב פרטי פרטיות, הדריך את חסידיו בעבודה פנימית זו ודרש ללא הרף להתמיד ולהתייגע בה שוב ושוב.

לדוגמא, מצינו במכתבו שנדפס ב"אגרת הקודש"² דברים חריפים ששלח לחסידיו וז"ל "וכגון דא צריך לאודועי שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעיין בתפלה ומתעצל יהי' נידון בריחוק מקום להיות נדחה בשתי ידים בבואו לפה לשמוע דא"ח ומכלל לאו אתה שומע הן ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב ואין טוב אלא תורה וכו'".

ובמכתב שבקונטרס אחרון שבסוף ספר

2. אגרת הקודש (שבסוף ס' התניא) סימן א.

מסופר, שבהיות רבינו הזקן בן עשרים שנה, רצה לגלות למקום תורה. "התלבטתי ביני לבין עצמי" - סיפר רבינו הזקן - "וחשבתי להיכן ללכת. ידעתי שבווילנה יכולים להתלמד ללמוד, ובמעזריטש איך להתפלל. ללמוד ידעתי קצת. אך להתפלל - לא ידעתי כמעט כלום... והלכתי למעזריטש".

ואכן, במעזריטש למד רבינו הזקן כיצד להתפלל, וידועה הפלאת עבודת התפילה שלו, שנמשכה שעות רבות, מתוך שירה וזמרה ובהתלהבות גדולה, עד כדי כך שהתפלין שלו נשמטו ממקומם מרוב הדבקות, ואחרי שגילו לו על כך, הוא קנה מראה בכדי לבדוק שהתפלין אכן במקומם!¹

לימים, בעת ייסודו את חסידות חב"ד, ביסס

1. ראה שמועות וספורים ח"ג אות ל. תורת מנחם רשימת היומן ע' שלג.

הדברים נחשף לאחרונה בארכיון הממשל הרוסי, ונדפס באגרות קודש שלו.³

התפילה - דביקות נפשית בקב"ה

בנוסף למצוות האהבה המתקיימת בתפילה, הרי ידועה שיטת הרמב"ם בריש הלכות תפילה, שהחיוב להתפלל בכל יום הוא מצוות עשה של תורה, ומקור המצווה הוא בכתוב "ועבדתם את ה' אלקיכם". הווי אומר: עיקרה של עבודת ה' היינו עבודת התפילה.

אלא שכמו בנושאים אחרים כך גם בנושא זה, החסידות הכניסה רוח חיים חדשה בחשיבותה של התפילה, במשמעותה ואופנה. בשורות

3. עמוד רי ואילך.

התניא כותב וז"ל ". עיקר העבודה בעקבות משיחא היא התפילה כמ"ש הרח"ו ז"ל בע"ח ופע"ח, ומכש"כ וק"ו שראוי ונכון ליתן נפשינו ממש עליה והיא חובה של תורה ממש למביני מדע תועלת ההתבוננות ועומק הדעת קצת כל חד לפום שיעורא דיליה בסדור שבחו של מקום ב"ה בפסוקי דזמרה ושתי ברכות שלפני ק"ש יוצר ואהבה לעורר בהן האהבה המסותרת בלב כל ישראל לבא לבחי' גילוי בהתגלות הלב בשעת ק"ש עצמה שזאת היא מצות האהבה שבפסוק ואהבת כו' בכל לבבך כו' הנמנית ראשונה בתרי"ג מצות כמ"ש הרמב"ם ז"ל שהיא מיסודי התורה ושרשה ומקור לכל רמ"ח מצוות עשה".

עד כדי כך הגיעו הדברים, שבכתב המלשינות שהוגש נגדו, נטען עליו כי הוא מיסד 'יהדות חדשה', והראיה לכך - שהוא שם דגש על עבודת התפילה, מה שלא היה בדורות הקודמים. רבנו הזקן ענה על כך באריכות גדולה, ותייעוד

הבאות נעמוד על מהותה של התפילה לאור תורת חסידות חב"ד שייסד אדמו"ר הזקן.

משמעותה הפשוטה של התפילה היא - בקשת צרכיו של האדם. כך עולה מפרטי הברכות בתפלת שמונה עשרה, שעיקרם הוא בקשת כל צרכינו, הגשמיים והרוחניים, מה'. אלא שכדי שאדם ירגיש שהוא עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ומבקש מאיתו את צרכיו - יש צורך בהכנה לפני התפילה - "דע לפני מי אתה עומד", וכן בעת התפילה עצמה צריך האדם להתאמץ לכוון כדבעי ולא להסיח דעתו ח"ו מהכרה זו שהוא עומד לפני הקב"ה.

לפי תפיסה זו, מהות התפילה היא בקשת צרכיו של האדם; אלא שבכדי לבקש כראוי מהמלך יש צורך בכוונת הלב.

אך בדרושי החסידות של רבינו הזקן, אנו מוצאים הסתכלות חדשה על נושא התפילה. ובלשון רבינו הזקן: "תפילה הוא לשון חבור, כמו נפתולי נפתלי. ובלשון המשנה התופל כלי חרס שמתחברים במקורם... וכן בעבודת ה' היא התקשרות ודבקות הנפש בשרשה".

לפי תפיסה זו, מטרת התפילה היא - גוף העמידה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה! מהות התפילה היא - הדביקות של היהודי בקב"ה, ועצם ההרגשה של היהודי שהוא עומד לפני המלך היא היא המטרה והתכלית.

באחת משיחותיו⁴, חזר אדמו"ר מהוריי"צ על פתגם אדמו"ר הזקן האומר כך: "זעהו זיך מיט עצמות אור אין סוף איז נאר אין דאוונען" - "להתראות עם עצמות אור אין סוף, זהו רק בשעת התפילה".

לאמיתו של דבר, גם הגדרה זו לתפילה - להדבק במלך מלכי המלכים הקב"ה - מפורשת בחלק הנגלה של התורה. כדברי הטור בהלכות תפילה⁵: "כך היו עושין חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונים בתפילתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה"⁶.

4. תורה אור עט, ד.

5. ספר השיחות תש"א עמ' 42.

6. סימן צח, והמחבר הביאו בשולחן ערוך שם.

7. מקור הדברים בגמ' ברכות לב, שחסידי הראשונים

ובשולחן ערוך אדמו"ר הזקן⁸ עניין זה מודגש עוד יותר:

"חסידים הראשונים היו שוהין ט' שעות ביום [בתפילה] ולא היו חוששין לביטול תורה, אף שתלמוד תורה כנגד כולם, מפני שהיו מקשרים דעתם לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות, ומצות הדביקות האמיתית ביראה

במשך הדורות האריכו יותר ויותר בנוסח התפילות. בתחילה כלל לא היה נוסח אחיד לתפילה ורק אנשי כנסת הגדולה תיקנו זאת. אולם גם הם תיקנו רק את נוסח שמו"ע, ברכות, וברכות ק"ש, ובדורות שלאחריהם התווספו מזמורים נוספים ועוד תפילות שונות

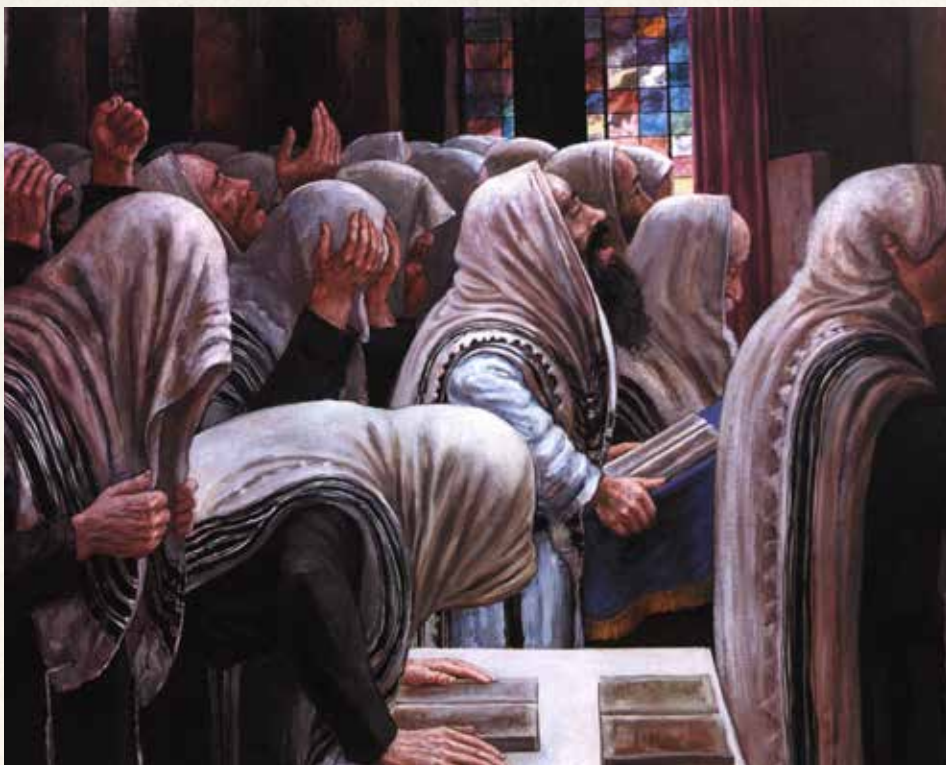

ואהבה היא גדולה ממצות תלמוד תורה וקודמת אלי' כמ"ש ראשית חכמה יראת ה'".⁹

מכך למדנו, שהכוונה בתפילה אינה פרט צדדי בה, אלא היא תכלית לעצמה - קיום "מצות הדביקות האמיתית"¹⁰.

היו שוהים ג' שעות בכל תפלה ותפלה. כלומר, הם היו עוסקים תשע שעות ביום בעבודת התפילה!
8. הלכות תלמוד תורה פרק ד.

9. במראי מקומות שם צוין לספר חרדים והשל"ה הק'.
10. עניין זה נראה גם מלשונותיהם של כמה מרבותינו הראשונים אודות מהותה של התפילה. לדוגמה: החובת הלבבות (בשער חשבון הנפש פרק ג) כתב: "תדע כי כוונתנו בתפלה אינה כי אם כלות הנפש אל האלקים וכניעתה לפניו". ובספר חסידים (סימן יח) כתב: "שורש התפלה שמתח הלב בהקב"ה שנאמר התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי ה'". ובכזורי (מאמר ג' אות ה): "[התפלה] הוא מעמד להדבק בענין האלקי".

עבודת ה'. כל כולה אינו אלא עניין ההתחברות וההידבקות עם הקב"ה.

דברים אלה בולטים במיוחד לאור הגדרתו של אדמו"ר הזקן באחד ממאמריו¹¹ שהתפילה היא כמו "חוט השדרה" של כל המצוות כולן:

"והנה על-דרך-משל באדם יש בגופו רמ"ח אברים הנמנין במשנה ספ"ק דאהלות שלשים בפיסת הרגל כו' ח"י חוליות השדרה כו'. אך החוט השדרה עצמו הנמשך בתוך החוליות אינו ממנין האברים ועם כל זה הוא המעמיד ומקיים את כל האברים, שמבריה מן הראש עד הירכיים ועל ידו נמשך החיות מהמוחין לכל האברים שהאברים מחוברים בצלעות והצלעות בחוליות והחוליות בחוט השדרה. והחוט אינו בכלל האברים רק שהוא המקשר כו' ומתחיל מהמוח ומתפשט עד הרגלים ולכן אם נפסק חוט השדרה כו'.

11. לקוטי תורה בלק ע, ד.

על-פי זה מובן שהתפילה היא יסוד לכל ענייני התורה ומצוותיה:

המטרה הכללית של כל ענייני עבודת ה' היא, לחבר את האדם עם קונו. כל חלק מעבודת ה' הוא עוד נתיב ועוד אופן שבו ועל-ידו האדם מתקשר ומתחבר עם הקב"ה. על-ידי לימוד התורה - מחבר האדם את כוחות שכלו עם חכמתו של הקב"ה; על-ידי קיום המצוות המעשיות - הוא מחבר את פעולותיו ואברי גופו עם רצונו של הקב"ה; וכן על זה הדרך בכל ענייני עבודת ה'. אלא שבלימוד התורה האדם עוסק בפועל בהבנת שכל התורה, ובקיום המצוות האדם עוסק בפועל בקיום המעשי של הדברים. עיסוק זה עלול לגרום לחיסרון כלשהו בהרגשת החיבור עם הקב"ה נותן התורה ומצווה המצוות. מה שאין-כן התפילה - כל מהותה היא הדביקות והחיבור עם האלוקות.

ונמצא, שהתפילה היא ה"נשמה" של כל ענייני

וכפי שכתב אדמו"ר הזקן בספר התניא פרק יב, ששעת התפילה היא שעת הכושר לעבודה זו:

"שעת קריאת שמע ותפילה (ש) היא שעת מוחין גדולות למעלה וגם למטה היא שעת הכושר לכל אדם שאז מקשר חב"ד שלו לה' להעמיק דעתו בגדולת אין סוף ב"ה ולעורר את האהבה כרשפי אש בחלל הימני שבלבו לדבקה בו".

"עיקר העבודה בעקבות משיחא היא התפלה כמו שכתב רבי חיים וויטאל"

דע את אלוקי אביך

אך בכדי שהתפילה תהיה כנדרש, צריכה להיות ההכנה לפנייה. כמו שפסק הרמ"א להלכה¹⁴, שקודם התפילה צריך האדם "לחשוב מרוממות האל ושפלות האדם". עניינה העיקרי של ההכנה לתפילה הוא - המחשבה וההתבוננות בגדולת הבורא¹⁵.

שהרי כיצד יוכל היהודי לעורר את ליבו לאהבת ה' הדרך לכך אינה אלא עליידי הלימוד וההתבוננות. כדברי דוד המלך ע"ה: "דע את אלוקי אביך ועבדהו בלב שלם"¹⁶. בכדי שתוכל להיות העבודה "בלב שלם", צריכה להיות קודם הידיעה במוח - "דע את אלוקי אביך"; "לחשוב מרוממות האל ושפלות האדם".

זהו אחד היסודות המבוארים בספר התניא¹⁷: "השכל שבנפש המשכלת שהוא המשכיל כל דבר נקרא בשם חכמה... [וכאשר] מתבונן

"ולזאת אותה אבקש ממבקשי ה' יבינו וישכילו יחדיו ולהיות לזכרון בין עיניהם... בפרט מענין כוונת התפלה מעומקא דלבא, יום יום ידרשון ה' בכל לבם ובכל נפשם ונפשם תשתפך כמים נוכח פני ה', וכמרז"ל בספרי עד מיצוי הנפש כו".

זהו תוכן דברי חז"ל על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" - "איזו היא עבודה שבלב, הוי אומר זו תפילה":

אין הכוונה רק שהתפילה דורשת כוונת הלב, שהרי יש מצוות נוספות שבהן יש צורך בכוונת הלב; כוונת הדברים היא, שכל תוכנה ומהותה של התפילה הוא לעורר ולגלות את רגש האהבה לאלוקות של הנשמה. ובלשון אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע¹³: "כל העבודה והיגיעה של עובדי ה' בתפלה הוא לבוא למדת האהבה".

אהבה היא דביקות נפש האוהב בנאהב, אם כן "מצוות הדביקות האמיתית" באלוקות מתקיימת בעיקר על ידי התעוררות האהבה בלב.

מטעם זה מצוות קריאת שמע נסדרה יחד עם התפילה: כיוון שעניינה של עבודת התפילה הוא "לבוא למדת האהבה", לכן קבעו חז"ל את התפילה בסמיכות לקריאת שמע בה אומרים "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". קריאת שמע היא עת התעוררות האהבה לאלוקות, וזהו עניינה של התפילה.

ועל נקודה זו הולכת וסובבת התפילה כולה - פסוקי דזמרה, ברכות קריאת שמע, קריאת שמע ושמונה עשרה.

ובדוגמת המנפח בגחלת בכדי להוציא את ניצוץ האש הטמון בה, שברוב הניפוח האש מתלהטת ומתפשטת בגחלת כולה. כך גם בנמשל: הניצוץ האלוקי של הנשמה טמון בליבו של האדם, ועבודת התפילה היא "לנפוח" בניצוץ זה ולגלותו עד שתהא שלהבת עולה מאליה. העבודה בפסוקי דזמרה היא כמו תחילת ניפוח הגחלת המלהיבה ומבעירה את הניצוץ האלוקי, עד שבקריאת שמע הניצוץ מתפשט ומתגלה לגמרי באמירת "ואהבת את ה' אלקיך"; ובתפילת שמונה עשרה היהודי מגיע לביטול מוחלט אל הקב"ה - "כעבדא קמי מריה".

13. קונטרס העבודה בתחלתו.

14. הלכות תפלה סימן צח.
15. בנוגע ללימוד קודם התפלה הכנה אליה - ראה לקו"ט תורה תבוא מג, ב. ושם נתבאר שבנוסף להכנה שעליידי הלימוד, ישנן הכנות נוספות לתפילה והן - טבילה במקווה טהרה ונתינת צדקה.
16. דברי הימים א כח, ט.
17. פרק ג.

נשמה". נשמה זו "חבוקה ודבוקה בך", ואין שום דבר בעולם שיכול להחליש דביקות זו. ובכוח נשמה קדושה זו, יכול איש הישראלי לדבוק בבורא בטבעיות גמורה.

אלא שליהודי יש גם גוף ונפש בהמית המכסים על נשמה קדושה זו, בדוגמת קליפה המכסה על הפרי. הנשמה היא במאסר וגלות בתוכם, ואינה מתגלה באדם אלא אם כן הוא "שובר" ומסיר את ה"קליפה" ומסלק את הדברים המסתירים ומעכבים את גילוי נשמתו.

ונמצא, שהדביקות באלוקות אינה דבר חדש שצריך לפעול באדם, כמוחו וליבו; אלא כל הנדרש הוא לגלות את מהותו האמיתית.

וזהו עניינה של עבודת התפילה: לקבוע זמן בכל יום ויום לבקש, למצוא ולעורר את הנשמה הקדושה! התפילה היא "חוויה נשמית" ("א' נשמה איבערלעבעניש"), המגלה את רגשותיה של הנשמה האלוקית במוחו ולבו של היהודי.

וכך כותב אדמו"ר הזקן אל קהל החסידים¹²:

12. תניא אגרת הקודש סימן א.

כמו כן הנמשל בבחינת המצות שהם רמ"ח אברים דמלכא, הנה ארז"ל מצות צריכות כוונה. והכוונה היינו בחינת התפילה שהיא בחינת כוונה ופנימית להמצות והיא עיקר המעמיד ומקיים את הרמ"ח מצות עשה, והיא כמשל החוט השדרה שהוא המעמיד ומקיים את האברים אף על פי שהוא בעצמו אינו ממנין רמ"ח אברים".

לעורר ולגלות את רגש האהבה לה'

מהו עניינה של אותה "דביקות האמיתית" של היהודי עם הקב"ה, וכיצד אכן ייתכן שאדם, נברא מוגבל, יצליח להתאחד ולהידבק בבורא? גם עניינים אלה נידונים בהרחבה בתורת חסידות חב"ד שנוסדה עליידי רבינו הזקן.

בפרק ב' של ספר התניא מבאר רבינו הזקן שבכל איש מישראל "יש חלק אלקה ממעל ממש". בכל יהודי שוכנת נשמה קדושה שמהותה האמיתית היא אלוקות, "א' ג'טלעכע

בשכלו להבין דבר לאשורו ולעמקו. . . נקרא בינה והן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו ופחדו. . . כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה' איך הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וכולא קמיה כלא חשיב".

כל הרגשות שבנפש, המידות - אהבה, יראה וכו', הן תולדות של השכל - חכמה, בינה ודעת. בכדי לעורר בלב רגש כלפי הקב"ה, יש צורך בעבודת המוח. כך הטביע הקב"ה בטבע הנפש, שהמידות נגרות אחרי השכל. דבר זה נראה כמוחש: רק לאחר שאדם מבין בשכלו שדבר פלוני טוב עבורו, אזי בדרך ממילא יימשך לבו אחרי ויתעורר בו רצון להשיגו. וכך גם באהבת ה' - בכדי לעורר אהבת ה' בלב האדם, מוכרח שתחילה הוא יבין כמוחז את גדולת ה'.

ובעצם, הדברים מבוארים ברמב"ם¹⁸:

"והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואי הנפלאים ויראה מהן חכמתו כו' מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול". ובמקום אחר כתב¹⁹: "אינו אוהב את הקב"ה אלא בדעת שידעהו, ועל פי הדעה תהי' האהבה, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה, ולפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג".

הרי מפורש, שהדרך לבוא לידי אהבת ה' היא על ידי ההתבוננות בגדולת האל.

זו המטרה באמירת "פסוקי דזמרה" כחלק מנוסח התפילה. סיפור שבחו של מקום באריכות גדולה, זו היא מטרה לעצמה - לעורר את האדם המשבח. מזמורי תפלה אלו נועדו לתת לאדם "חומר למחשבה" כביכול. במזמורים הללו מתוארת גדולתו של הקב"ה, ועליידי ההתבוננות בהם מתעוררת האהבה אליו ית'.

בהמשך לתיאור גדולתו של הקב"ה בענייני הבריאה, מגיעים לקריאת שמע שם מבואר עניין אחדותו של הקב"ה וגם זה הוא הכנה והקדמה להתעוררות האהבה. כלשון רבינו הזקן בהקדמתו לחלק שני של ספר התניא, "שער

18. הלכות יסודי התורה ריש פ"ב.

19. סוף הלכות תשובה.

היחוד והאמונה": "ראשית הדברים המעוררים האהבה והיראה ויסודן, היא האמונה הטהורה ונאמנה ביחודו ואחדותו יתברך ויתעלה".

וכפי שזה בסדר הפסוקים של קריאת שמע: תחילה אומרים "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", ומיד אחרי כך אומרים "ואהבת את ה' אלקיך". הרי שהדרך להגיע לאהבת ה' היא על-ידי ההתבוננות באחדותו.

ואכן, במאמריו של אדמו"ר הזקן, ובמאמרי חסידות חב"ד שאחריו, מצוי מאוד שתוך כדי העיסוק בהתבוננות הנדרשת בתפלה, מאריכים מאוד בהסברת עומק עניין אחדותו של הקב"ה על-פי חסידות, כיוון שהתבוננות בעניין זה היא היסוד המעורר את אהבת ה' הראויה.

ואם תימצי לומר, עבודה זו של התבוננות ויגיעת המוח היא עיקר היגיעה בתפילה. וכלשון הרמב"ם: "אינו אוהב את הקב"ה אלא בדעה שידעהו" - אין דרך ואין נתיב להגיע להתעוררות הלב בלא עבודת המוח!

וכפי שכתב החסיד הנודע רבי אייזיק מהאמיל ז"ל (מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן), בספרו "שני המאורות":

"שמעתי פנים אל פנים מאדמו"ר נ"ע [אדמו"ר הזקן] בזה הלשון: "כך קבלתי מהרב המגיד דמעזריטש וכך קבל הוא ז"ל מהבעל שם טוב, שמצות 'ואהבת' היא לתקוע מחשבתו ודעתו (ובלשון אידיש: מען זאָל זיך אריין טאָן) בדברים המעוררים את האהבה"²⁰.

עבודת המוח אין משמעותה רק לימוד וידיעה כפשוטם, אלא האדם צריך להעמיק דעתו בעניין, בחוזק ובהתרכזות גדולה. ובלשון אדמו"ר הזקן עניין זה נקרא "דעת", וכלשונו בספר התניא פרק מב:

"עיקר הדעת אינה הידיעה לבדה שידעו גדולת ה' מפי סופרים ומפי ספרים, אלא העיקר הוא להעמיק דעתו בגדולת ה', ולתקוע מחשבתו בה' בחוזק ואומץ הלב והמוח, עד שתהא מחשבתו מקושרת בה' בקשר אמיץ וחזק כמו שהיא מקושרת בדבר גשמי שרואה בעיני

20. ועיין בספר הערכים חב"ד ערך אהבת ה' בתחילתו שם הובאו מקורות נוספים לעניין זה.

התפילה היא "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

בזוהר נאמר²², שהתפילה היא כמו מלחמה, "שעת צלותא שעת קרבא".

העניין יובן היטב, על-פי המבואר לעיל שתוכן התפילה הוא לגלות ולעורר את האהבה של הנשמה האלוקית. תכליתה של התעוררות זו היא שתיחקק ותיקבע באדם, באופן שלפחות רושם ממנה מהתפילה יישאר דבוק בו במשך היום כולו, עד שגם חייו ועיסוקיו הגשמיים יהיו "נשמתיים" - חדורים בכוונה אלוקית.

אך ליהודי יש נפש־בהמית שתפקידה הוא למנוע את התגלות הנשמה האלוקית באדם, על-ידי הפיתויים השונים המפנים את תשומת-ליבו לענייני עולם־הזה ותאוותיו.

לכן, בכדי לשנות קצת את תוכן חייו של האדם ולהחדיר בהרגשתו רגש של כוונה אלוקית, אין עצה ואין תבונה אלא "לברר ולזכך" את הקליפה של הנפש־הבהמית. וככל שהיא תזדכך יותר, כך אור הנשמה יחדור יותר במוחו וליבו של האדם.

22. ראה זוהר ח"ג רמג, א. וראה לקווי־תורה ריש פרשת תצא.

בשר ומעמיק בו מחשבתו, כנודע שדעת הוא לשון התקשרות".

זהו המקור למנהג חסידים במשך הדורות ללמוד חסידות בעיון לפני התפילה, ולהבין, להשיג ולהכיר בגדולת האל, כל אחד לפי ערכו; אחרי־כך, בהיותם לבושים בטלית ותפילין, קודם התחלת התפילה, מתבוננים ומתעמקים משך זמן בנושא הנלמד²¹; ורק אחרי־כך עומדים להתפלל במתינות, מתוך התעמקות הדעת והתעוררות הלב.

שעת צלותא שעת קרבא

21. כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מאריך באחת מרשימותיו (ספר המאמרים קונטרסים עמ' מה) בגודל התועלת של "מחשבה בדא"ח [- דברי אלקים חיים, היינו מאמרי חסידות] בטלית ותפילין" קודם התפילה, וכיצד הדבר פועל שהתפלה תהיה במעלה יתירה, ועליידי כך גם הנהגת האדם במשך היום כולו תהיה באופן אחר.

לשם כך ההתבוננות של האדם בגדולת ה' צריכה להיות בעומק שכלו, באופן ברור ונהיר עד שגם המוח האנושי של הנפש-הבהמית יוכל להשיג זאת.

וככל שהאדם מתעסק יותר בהתבוננות זו ומשייכה גם לרמת ההבנה של הנפש-הבהמית, ומשתדל לקרב את הדברים יותר ויותר אל מציאותו ושוב ושוב מעורר את ליבו אל העניין האלוקי - אט אט יחול שינוי במהותו, עד שמצב זה נעשה דרגתו האמיתית. העבודה עצמה מנתקת את נפש-הבהמית במידת-מה מהחומריות, והיא מזדככת והולכת ("זי ווערט אויסגעאיידילט"). לתאווה גסות ביותר היא כבר אינה מתאווה מלכתחילה, וגם התאווה הדקות יותר כבר אינן חזקות כל כך. יש בו הכרה פנימית שישנם מושגים עליונים וחשובים מהבלים אלו.

אם-כן מטרת התפילה החסידית אינה רק לפעול אצל הקב"ה שימלא את בקשות המתפלל ויספק לו צרכיו, אלא העיקר הוא לפעול באדם עצמו - להזדכך יותר, להתעדין יותר, ולהיעשות קרוב יותר לרוחניות ולאולקות.

לכן שעת התפילה היא "שעת קרבא". זוהי העת שחז"ל קבעו לאדם להתרכז ולעסוק בזיכוכ נפש-הבהמית.

על-פי זה מובן מדוע במשך הדורות האריכו יותר ויותר בנוסח התפילות. בתחילה כלל לא היה נוסח אחיד לתפילה ורק אנשי כנסת הגדולה תיקנו זאת. אולם גם הם תיקנו רק את נוסח שמונה-עשרה ברכות וברכות קריאת-שמע, ובדורות שלאחריהם התווספו מזמורים נוספים ועוד תפילות שונות.

כיוון שעבודת התפילה היא "שעת קרבא" - מלחמה עם הנפש-הבהמית ובידורה וזיכוכה - אם-כן הזמן וההשקעה הנדרשים עבור מלחמה זו תלויים בחוזקו של האויב. לכן, בדורות הראשונים, כאשר הגופים היו מזוככים יותר והנשמות האירו בהתגלות, היה די בתפילות קצרות; אולם ככל שהדורות הלכו ונתמעטו, כך נדרשה יותר ויותר עבודה ויגיעה בעת התפילה, והתפילה תופסת מקום חשוב ונעלה יותר בחיי הרוחניים של היהודי.

וכך הם דבריו הנוקבים של רבינו הזקן²³:

23. לקוטי תורה חוקת סב, א. וראה גם שם במדבר ב, ג.

"ואנחנו צריכים להתפלל יותר ויותר בהתלהבות מאד, וכן בכל דור ודור למטה צריך להתפלל בהתלהבות גדולה. ולא כי אפשר דרי, אדרבה, מפני גודל הרע אשר נתערב ונתרבה בכל דור ודור צריך להפרידו על ידי אש חזק בתפלה".

תפילות כנגד קרבנות תקנום

לפי הבנה זו שבשעת התפילה האדם צריך לזכך את נפש-הבהמית, ניתן להבין את הקשר בין תפילה לקרבנות - "תפילות כנגד קרבנות תיקנום". כיוון שעבודת התפילה היא זמן המלחמה עם הנפש-הבהמית לבררה ולזככה, מובן הקשר להקרבת הקרבנות. תוכן הקרבת קרבן על גבי המזבח הוא, שלוקחים בהמה גשמית וזוככים אותה לה'. מוציאים מהבהמה את חיותה, ומקריבים את חלבה ודמה לה'. וזהו עניינה של התפילה: "לזכוכ" את יצרו הרע ונפש-הבהמית של האדם. בתפילה על האדם לפעול בעצמו לקרר את החיות וההתלהבות בחומריות, כאשר המטרה הסופית היא, שה"בהמה", הנפש-הבהמית, עצמה - תתקדש בקדושה האלוקית, עד שתהיה חדורה באש האהבה של הנפש האלוקית.

בקשת צרכיו בשמונה-עשרה

הגדרה זו לתפילה, שעניינה הוא "הדביקות האמיתית" בבורא, מעוררת שאלה כיצד דבר זה תואם לתוכן של שמונה-עשרה הברכות שבתפילה, שהן החלק העיקרי של מצוות התפילה, שהן בקשות על צרכי האדם?

על-כך מבאר רבינו הזקן באחד ממאמריו, שהבקשות בשמונה-עשרה אכן לא נועדו רק לצורך בקשת צרכי האדם, אלא המטרה הפנימית של בקשות אלו היא התגלות האולקות בעולם!

וזה לשון רבינו במאמר²⁴:

"הח"י ברכות שבתפילה לכאורה הם בשביל

24. מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה ח"ב עמ' תשלח"ט.

"שעת קריאת שמע ותפילה היא שעת מוחין דגדלות למעלה וגם למטה היא שעת הכושר לכל אדם שאז מקשר חב"ד שלו לה' להעמיק דעתו בגדולת אין סוף ב"ה ולעורר את האהבה כרשפי אש בחלל הימני שבלבו לדבקה בו"

וכשם שההתחברות עם האולקות בעבודת התפילה, יש בה דרגות רבות מן הקצה אל הקצה, כך גם הרגש הנפשי שממנו באות הבקשות של תפילת שמונה-עשרה - יש בו דרגות רבות, מן הקצה אל הקצה.

ככל שהתפילה מחברת יותר את האדם עם האולקות והנפש האלוקית שבו מאירה בגלוי יותר, הרי צרכיו והנאותיו הגשמיים כשלעצמם תופסים פחות מקום בנפשו, והכוונה האלוקית שבהם מורגשת בגלוי יותר.

כאשר האדם עוסק בעבודת התפילה לפי תוכנה הפנימי, והוא מתבונן בפסוקי דמורה, ברכות קריאת-שמע וקריאת-שמע בגדולת ה' ומעורר את אהבתו לה' - הרי כאשר יגיע לתפילת עמידה לאחר התבוננות זו, ממילא כל מחשבותיו יהיו מכוונות אל הקב"ה בלבד, וגם בבקשותיו יורגש התוכן האלוקי שבצרכיו הגשמיים. או אז השפעות אלו אכן יהיו "התגלות אלקות בעולם".

לכן נמשלה התפילה ל"סולם" ה"מוצב ארצה" אבל "ראשו מגיע השמימה"²⁵. בתפילה על האדם לעלות אט אט, דרגה אחר דרגה, עד שיגיע אל ראשו של הסולם. אי-אפשר לתבוע מהאדם שבין רגע יאחז בדרגה זו שאינו חושב על "הנאת עצמו" כלל וכל רצונו הוא "התגלות אלקות בעולם"; התפילה החב"דית היא "דרך ארוכה וקצרה"²⁶ - זה דורש יגיעה יום אחר יום, שלב אחר שלב, כל ימי חיי האדם, אבל זו גם דרך בטוחה שעלידה יוכל האדם לפעול שינוי פנימי בנפשו.

האדם, כמו ברכת רפאנו וברכת השנים, אבל האמת אינו כן... לא נתקנה הברכה בשביל האדם להתפלל על צרכיו, והראיה אדם שהוא עשיר ומה צריך לברכת השנים, וכדומה לשאר ברכות, אלא ודאי כמו שאמרנו שהוא רק המשכת אלקות... שהמשיך אלקותו על ידי אותה ברכה, כגון ברכת השנים כשמתברכת השנה בכל טובה אזי יש התגלות אלקות בעולם. וכן קיבוץ גליות, כשמקבץ אותנו מן הגלות אזי יהא ניכר גדולתו ית', וכשיש לאדם חולה ח"ו בודאי צריך לאותה המשכה כשיתפלל אזי יהי' המשכת אלקות, אבל לא שיתפלל להנאת עצמו, וממילא יובן שהאדם לא נברא אלא לכבוד הבורא ית'.

כלומר: התוכן של הבקשות בשמונה-עשרה אינו תפילה "להנאת עצמו". אלא לכבוד הבורא יתברך". בכדי שיהיה גילוי אלוקות בעולם באופן מוחשי, מתפלל האדם ומבקש את השפעת צרכיו בעולם הזה. וכאשר הקב"ה משפיע את כל צרכי עמו ישראל, הן בגשמיות והן ברוחניות - השפעות אלו הן גילוי אלוקותו לעיני בשר!²⁵

מובן מאליו, שתפלה זאת בשלמותה קיימת אצל צדיקים, בעלי מדרגה גבוהה; אולם אצל רוב בני-אדם, התוכן העיקרי של בקשות התפילה הוא במובן הפשוט - בקשות למילוי צרכיו הגשמיים והרוחניים של האדם²⁶. אך מכל מקום, דבריו אלו של אדמו"ר הזקן מכוונים גם אלינו. כי אף שבני-אדם רגילים אינם יכולים להגיע לדרגה נעלית זו, מכל מקום שמץ מנהו ואפס קצהו נדרש מכל אחד ואחד.

25. מעין רעיון זה נמצא בתורת המגיד ממעזריטש בספרו "אור תורה" ר"פ ויגש.

26. וראה לקוטי-שיחות חלק יט שיחה לראש השנה, שפנימיותה של התפילה אצל כל בני-ישראל היא לשם השלמת הכוונה העליונה של עשיית הדירה לו ית' בתחתונים, ע"י"ש.

27. "סולם דא צלותא" - ראה זוהר ח"א רסו, רע"ב.

28. ראה דף-השער של התניא.

התגלות תורת החסידות בדורות האחרונים

דברי הגאון החסיד רבי יואל כהן שליט"א בהתוועדות י"ט כסלו בכניני האומה בירות"ו המשך מהגליון הקודם

חלק ב'

א. הסיבה לכך שתורת החסידות התגלתה בדורות האחרונים דוקא, היא, כאמור לעיל: כעזרה וסיוע לנשמות של דורות נמוכים אלו, שיצליחו להתגבר על הניסיונות הקשים שהתחדשו בתקופה קשה זו. בהקשר לכך הוזכר המשל המפורסם שהמשיח אדמו"ר הזקן להרה"ק ר' פנחס מקוריץ, מבן המלך שנחלה במחלה קשה עד שהאופן היחיד לרפואתו היה לפורר את האבן היקרה שבכתר המלך ולמהול אותה

במים, ולטפטף לתוך פיו של החולה, אולי כך יצליחו להכניס חלק מהאבן אל תוך פיו.

אך מלבד טעם זה, הקשור עם הפחיתות של הדורות הללו, ישנו טעם נוסף להתגלות החסידות בדורות אלו, הקשור למעלת הדורות הללו. ככל שעובר הזמן נעשים קרובים יותר לביאת המשיח, ולכן בדורות אלו התגלתה תורת החסידות, כ"טעימה" מתורתו של משיח וכהכנה לגילוי האלוקי הגדול שיהיה אז. וכיוון

1. התבאר בהרחבה בגליון הקודם - המערכת.

שבכל יום מתקרבים לביאת המשיח, כבר מאיר כעת ניצוץ מביאת המשיח, וזו סיבת התגלות סודות התורה בדורות אלו.

וגם על זה ישנו משל מהרה"ק ר' פנחס מקוריץ:

אדם הלך פעם בלילה מעיירה לעיירה. בזמניהם בדרכים שמחוץ לעיר לא היו אורות, אך אף על פי כן בתחילת הדרך היה לו קצת אור מהמנורות שהיו בבתי העיירה שמשם יצא, אך ככל שהתקדם בדרכו, התמעט האור ונעשה חשוך יותר ויותר. והנה, בשלב מסוים, ככל

שהמשיך ללכת נעשה מואר יותר. מה קרה? איך פתאום נהיה יותר אור? התשובה היא פשוטה: בתחילה הוא התרחק מהעיירה הקודמת ולכן עם הזמן נעשה חשוך יותר; אבל בהמשך הוא התחיל להתקרב יותר ויותר אל העיירה אליה הוא צועד ואורה החל להאיר לו.

ועל דרך זה בענייננו: בתחילת הגלות היה חושך אך עדיין האיר האור של ה"עיירה" הראשונה - של בית המקדש, וככל שעבר הזמן החושך המשיך לגדול. אבל פתאום התהפכה המגמה - התגלה ספר הזוהר, התגלתה חכמת הקבלה, התגלה האריז"ל, הבעל שם טוב גילה את החסידות, אדמו"ר הזקן גילה את תורת חב"ד. ולכאורה מה קורה כאן? הרי התרחקנו עוד יותר מבית המקדש ונכנסנו עוד יותר לעומק הגלות, ואם כן החושך אמור להיות עוד יותר גדול! התירוץ על זה הוא פשוט: כבר מתחיל להאיר האור של בית המקדש השלישי. אמנם התרחקנו מהאור של בית שני, אבל כל יום נעשים קרובים יותר לבניין בית המקדש השלישי!

התנוצצות תורתו של משיח

ב. באחת מנבואות הגאולה² נאמר "ותורה מאיתי תצא". ואמרו חז"ל³ "תורה חדשה מאתי תצא - חידוש תורה מאתי תצא", ובילקוט שמעוני⁴ הובא "עתיד הקדוש ברוך הוא להיות יושב... ודורש תורה חדשה שעתידי ליתן על ידי משיח" (ובמקום אחר במדרש⁵ אמרו, שכל התורה שאנחנו לומדים כעת הוא "הבל לגבי תורתו של משיח"). מהי "תורתו של משיח"? - זה מבאר רש"י בתחילת פירושו על שיר השירים (עה"פ ישקני מנשיקות פיהו), "שנתן להם תורתו ודיבר עמם פנים אל פנים... ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתרי צפונותיה". היינו שלעתיד יגלה הקב"ה את תורת הנסתר, אשר תוכנה הוא - סוד טעמי התורה.

והנה, בנוגע למתן תורה, שהיה באלף השלישי

ו' סיון תמ"ח איתא במדרש⁶, שעד אז היתה גזרה שעליונים ותחתונים לא יתאחדו, עליונים לא ירדו למטה ותחתונים לא יעלו למעלה. אבל במתן תורה התבטלה הגזרה. ונעשה החיבור של עליונים ותחתונים, כמו שכתוב 'וירד ה' על הר סיני', 'ואל משה אמר עלה אל ה'. ומכל מקום מבואר בגמרא⁷ בנוגע לאברהם אבינו, שבזמנו התחיל אלפיים שנה תורה, והיינו מאז שהתחיל "את הנפש אשר עשו בחרן", ומתרגם "דשעבידו לאורייתא". אצל אברהם אבינו הייתה כבר ההכנה למתן תורה. ונמצא, שכבר כמה דורות לפני מתן תורה התחיל העניין של תורה. היו גם צדיקים לפני אברהם אבינו, אבל זה היה עניין אחר. מתי התחיל עניין של תורה? מאברהם אבינו.

בדומה לכך הוא בנוגע ל"תורתו של משיח": עצם ההתגלות המיוחדת של לעתיד לבוא תהיה על ידי משיח צדקנו, שיבוא במהרה בימינו; אבל כבר לפני כן מתחילה הטעימה מהתגלות זו, ויש "התנוצצות" מאור זה. עניין זה מתבטא בהתגלות פנימיות התורה, בה ניתן "לטעום" מתורתו של משיח.

הרמב"ן כותב בתחילת פירושו על התורה, וביתר אריכות ברבינו בחיי שם, ש"שית אלפי שנין דהוי עלמא" מכוונים כנגד ששת ימי בראשית - ששת ימי השבוע. והנה ביום השישי, לפני שבת, איתא במגן אברהם⁸ (ומובא גם בשלחן ערוך רבינו הזקן), שטועמים מכל תבשיל ותבשיל של שבת. סעודת שבת עצמה תהיה אחר כך, בשבת קודש; אך טעימה ממנה ישנה כבר ביום השישי.

ובנוגע לענייננו: אנחנו עדיין לא בשבת, אנחנו כעת רק בערב שבת. אבל כבר בערב שבת מתחילה הטעימה ממאכלי השבת. אמנם מצד אחד זו אינה אלא טעימה, אבל מצד שני זו טעימה מתבשילי השבת עצמם!

יתירה מזו: המשמעות בספרים⁹ היא, שהטעימה היא בערב שבת אחר חצות. והנה, כשנעשה חשבון בנוגע לאלף השישי עצמו, הנה חצות האלף השישי הוא בשנת ת"ק, שאז

6. תנחומא וארא טו.
7. עבודה זרה ט, א.
8. או"ח סי' רנ.
9. ראה שער הכוונות שער ו ענין טבילת ערב שבת.

2. ישעיה נא, ד.
3. ויקרא רבה פ"ג, ג.
4. ישעיה רמז תכט
5. קהלת רבה פ"א, א.

בערך התחילה ההתגלות של הבעל שם טוב. אז התחילה התנוצצות תורת החסידות הכללית של הבעל שם טוב, שהיא התנוצצות וטעימה מהתורה שמישיח ילמד. ובהתגלות החסידות גופא, יש אופנים שונים: יש את החסידות הכללית שהתחילה על ידי הבעל שם טוב, ויש ההתגלות באופן של חכמה בינה ודעת שהתחילה על ידי רבינו הזקן (כדלקמן). ושני אופנים אלו

עצם ההתגלות המיוחדת של לעתיד לבוא תהיה על ידי משיח צדקנו, שיבוא במהרה בימינו; אבל כבר לפני כן מתחילה הטעימה מהתגלות זו, בפנימיות התורה, בה ניתן "לטעום" מתורתו של משיח

הם שלבים בטעימה של תבשילי שבת.

[מובן מאליו, שעד הרגע של ביאת המשיח, כמבואר סדר הדברים ברמב"ם¹⁰, אנחנו עדיין בגלות, וחלילה לומר שכבר ישנו "אתחלתא דגאולה" כעת. שהרי הרמב"ם פוסק במפורש שהמלך המשיח הוא שיקבץ נדחי ישראל ויגאל את ישראל מהגלות. אבל אף על פי כן העניין הרוחני של משיח והגילוי האלוקי שיתגלה על ידו, כבר מתחיל להתנוצץ עוד טרם ביאתו בפועל, החל מתקופת הבעל שם טוב].

אין עוד מלבדו

ג. בכדי להבין טוב יותר את העניין, יש להבין קודם מהי תורתו של משיח. על ידי כך נוכל להבין מהי הטעימה מתורתו, היא תורת החסידות.

הגילוי שיהיה לעתיד לבא מפורש בכתוב¹¹ "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה'

10. הלכות מלכים ריש פרק יא.
11. ישעיה מ, ה.

דיבר". והיינו שאז יהיה גילוי אלוקות בתכלית השלמות, עד שהבשר הגשמי יראה "כי פי הוי" דיבר".

ועל עניין זה נאמר, שתורת החסידות היא "טעימה" מהתגלות זו. לעתיד לבא ההתגלות תהיה נעלית ביותר ולעין כל, אך כבר כעת יש את האפשרות לטעום מכך. על ידי לימוד החסידות יש לאדם אפשרות לפעול בנפשו שתהיה בו הכרה בעניין זה שכל המציאות אינה אלא בכוחו של "פי הוי".

וה'טעימה' מעניין זה מתחילה בהתגלות החסידות בדורות האחרונים. וכידוע, יסוד מרכזי שגילתה תורת החסידות הוא הפירוש של הכתוב "אין עוד מלבדו". לפני הבעל שם טוב פירשו את הפסוק במובן זה שאין שום מציאות נוספת שולטת בעולם, אלא המנהיג והשליט היחידי הוא הקדוש ברוך הוא. אך אדמו"ר הזקן בתחילת "שער היחוד והאמונה" פותח בשאלה "וצריך להבין, וכי תעלה על דעתך שיש אלקים נשרה במים מתחת לארץ שצריך להזהיר כל כך והשבות אל לבבך?!", ובהמשך הדברים הוא מאריך לבאר את פירושו החדש של הבעל שם טוב באחדות השם, והוא, שלא זו בלבד שאין עוד אלוקה חס ושלום - שלילת שתי רשויות, אלא אין שום 'מציאות' כלל חוץ מהקדוש ברוך הוא.

בספר "דרך מצוותיך", שחיבר כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נכדו של רבינו הזקן, מתבאר תוכן הפנימי של הרבה מצוות. כל מאמר מתחיל עם ביאור תוכן המצווה על פי נגלה (ספר החינוך וכיו"ב); אחר כך מביא מהזוהר וכתבי האריז"ל; ואחר כך מביא את ביאור העניין על פי החסידות. גם במצוות אחדות השם, הוא כותב איך זה על פי נגלה ועל פי זוהר, ואחר כך מבאר את העניין "על פי עומק יסוד תורת הבעל שם טוב". ומבאר, שהבעל שם טוב חידש שהכוונה ב"אין עוד" היא שלא זו בלבד שאין שליט אחר, אלא שאין מציאות אחרת.

לולא פירוש החסידות, ישנם שני דברים. יש את העולם, ויש את הקדוש ברוך הוא, שהוא מנהיג את העולם. אבל חסידות מדגישה שאין שום מציאות חוץ מהקדוש ברוך הוא.

[שלילת מציאותו העצמאית של העולם היא עד כדי כך שעולה קא סלקא דעתך לחשוב

דוחף אותה היא תמשיך לעוף מלמטה למעלה; אך כאשר יכלה הכוח - המעוף יתבטל. ומכך מובן, שגם בעת שהאבן עפה למעלה, המעוף אינו מתייחס לאבן עצמה, אלא אך ורק לכוח

כאשר הביאו להרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב את ספר התניא, הוא עיין בו והתלהב מאוד, ואמר בהתפעלות: פלא גדול! כיצד הכניס א"ל כה גדול ונורא, בספר כל כך קטן!

שזורק אותה כלפי מעלה. האבן לא הפכה להיות 'ציפור', אלא גם כעת טבעה הוא ליפול כלפי מטה, ומה שהיא כעת מתרוממת כלפי מעלה - זה מתייחס לכוח הזורק בלבד.

ישנה המחשה נוספת: נצייר מצב שאדם עומד מול מראה, ומגיע אדם נוסף ומבחין בשני בני אדם הנראים אותו דבר ועושים את אותן התנועות. הוא יתחיל לומר "לומדות": מדוע האדם הנראה במראה תלוי באדם העומד מולה: זהו כעין "תנאי" שלצורך קיום הדמות במראה צריך שמישהו יעמוד מולה. והיינו שבעצם זה אדם בפני עצמו, אלא שהתנאי לקיומו הוא שמול המראה עומד אדם אחר... אבל האמת היא פשוטה וברורה: הדמות שבמראה אינה אלא השתקפות של האדם העומד מולה. אין כאן שני אנשים; יש כאן אדם אחד שדמותו משתקפת במראה שמולו. זו הסיבה שברגע שהוא ילך, לא תיראה שום דמות במראה. אין מי שישתקף בה.

וכך גם בענייננו: הרקיע אינו מציאות לעצמו, אלא הוא רק קיום פקודתו של הקדוש ברוך הוא המצווה וגוזר כל העת "יהי רקיע", וזה כל מציאותו. לכן בהסתלקות הדיבור "יהי רקיע" מיד יתבטל הרקיע. זה לא בגלל שהרקיע 'תלוי' בדיבור "יהי רקיע", אלא משום שמלכתחילה אין כאן שום מציאות עצמאית מלבד הדיבור "יהי רקיע".

ולעתיד לבא עניין זה יהיה ניכר וגלוי לעין

שכל העולם אינו אלא דמיון: היות שהקדוש ברוך הוא אחד ואין שום דבר, אפשר היה לחשוב שהעולם אינו אלא דמיון, ואין באמת מציאות כזאת; על כך מובאים בדרושי חסידות¹² "הוכחות" שמסקנא זו אינה נכונה: ראשית, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ". שנית, הרי רובן ככולן של המצוות קשורות עם דברים גשמיים, ציציית מצמר גשמי, תפילין מקלף גשמי וכו'. ואם העולם הוא דמיון, אם כן אין כאן צמר, זה רק דמיון שיש צמר, והציצית גם כן אינו אלא דמיון. וחלילה וחס לומר שמציאות המצווה היא דמיון. ונמצא, שמציאות המצווה היא מוכיחה שהעולם כולו הוא מציאות קיימת. ואף על פי כן הקב"ה הוא יחיד ומיוחד כיוון שכל מציאות הבריאה קיימת בכל רגע ורגע מכוחו הבלתי מוגבל בלבד ואין לה שום מציאות עצמאית כלל].

וכמבואר בשער היחוד והאמונה באריכות על פי תורת הבעל שם טוב על הפסוק "לעולם ה' דברך ניצב בשמים", ש"דברך" מתייחס לדיבור "יהי רקיע", אותו אמר הקדוש ברוך הוא בששת ימי בראשית ועל ידי זה נברא הרקיע. ועל כך אומר הכתוב ש"דברך ניצב" "לעולם": דיבור זה אומר הקדוש ברוך הוא בכל רגע ורגע מחדש, וזהו קיומו של הרקיע בכל רגע ורגע. ואם רגע אחד דיבור זה יסתלק מהשמים, השמים יהיו אין ואפס ממש.

וכמו שזה בנוגע לשמים, כך זה בנוגע לכל דבר ודבר. וכפי שמבאר האריז"ל¹³, שאפילו בדומם ממש כמו אבנים עפר ומים, גם בהם יש נפש רוחנית. ומבאר רבינו הזקן, שהפירוש ב"נפש רוחנית" הוא הכוח האלוקי שמהווה אותו כעת בכל רגע ורגע, שהוא כל קיומו.

כאשר קולטים שכל קיומו של הדבר הוא רק מפני שהקדוש ברוך הוא אומר "יהי רקיע", ואם יסתלק הדיבור אפילו לרגע אחד תהיה הבריאה אין ואפס, מבינים שגם בעת היותו קיים, הוא מצד עצמו נחשב לאין ואפס ממש.

במאמרי חסידות מביאים על כך דוגמא, מזריקת אבן מלמטה למעלה, שכל זמן שהכוח

12. ראה ספר המאמרים תרכ"ט ע' קנה. תרמ"ג ע' צה.
ספר השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 678.
13. עץ חיים שער לט דרוש ג. שער נ פרק ב.

הגר"י כהן שליט"א מקבל יכוס של ברכה מ"מ"ק אדמו"ר זי"ע

כל. אז יראה כל בשר "כי פי ה' דיבר" ומציאות העולם אינה אלא היותו נברא מדבר ה' שבעשרה מאמרות. ועל ידי לימוד החסידות אפשר גם היום "לטעום" מהתגלות זו ולהכיר בה.

מציאות הבריאה - דבר ה'!

ד. על הפסוק "וישב הים לפנות בוקר לאיתנו" כתוב במדרש¹⁴, "לאיתנו" - לתנאו הראשון. תנאי התנה הקדוש ברוך הוא עם הים כשברא אותו, שייבקע לפני בני ישראל בצאתם ממצרים. ומוסיפים חז"ל, "שלא עם הים בלבד התנה הקדוש ברוך הוא, אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית... צויתי את הים שיהיה נקרע לפני ישראל צויתי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה שנאמר האזינו השמים וגו', צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע שנאמר שמש גבועון דום, צויתי את העורבים שיכלכלו את אליהו שנאמר והעורבים מביאים לו וגו', צויתי את האור שלא תזיק לחנניה מישאל ועזריה, צויתי את האריות שלא יזיקו את דניאל, צויתי את השמים שיפתחו לקול יחזקאל שנאמר נפתחו השמים וגו', צויתי את הדג שיקיא את יונה שנאמר ויאמר ה' לדג ויקא את יונה".

נשאלת השאלה: בשביל מה צריך את התנאי? וכי אילו לא היה תנאי לא היה הקדוש ברוך הוא יכול לבקוע את הים? הרי הוא הבעל הבית על העולם והכל תלוי ברצונו, ולכשירצה יכול הוא לקרוע את הים, לעצור את השמש ואת כל הבריאה! ובשביל מה יש צורך בתנאי?

כ"ק אדמו"ר זי"ע¹⁵ מבאר בזה: אילו זה היה ללא תנאי, משמעות הדברים היתה, שהים (וכמו"כ כל הנבראים) מצד עצמם, אין להם שייכות לקיום התורה והמצוות של ישראל. ועל פי זה, כאשר בני ישראל יוצאים ממצרים בדרכם להר סיני, לקבל את התורה, וכמו שכתוב "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה", הים מצד עצמו יכול להיות מציאות שתפריע לכך. אלא שכיוון שכוחו של הקדוש ברוך הוא "חזק" יותר מהבריאה, לכן, עם היות שהים מצד עצמו מנגד לקדושה, הקדוש ברוך הוא מונע את התנגדותו ובוקע אותו לגזרים.

אך על פי דברי המדרש שהקב"ה עשה עם הים, ועם הבריאה כולה, תנאי, נמצא שהים עצמו רוצה בקיום המצוות על ידי ישראל. עניינו של התנאי הוא, שקיומו של הדבר אותו מתנים תלוי בתנאי. וכמו אדם המקדש את האשה על מנת כך וכך, הרי אם לא התקיים התנאי, אין כאן קידושין. כל מציאות הקידושין תלויה בתנאי שהותנה וללא התנאי אין מציאות של קידושין. וכך גם בנוגע לתנאי שעשה הקב"ה עם הבריאה: גדרו של העולם הוא לסייע בקיום התורה ומצוות. זהו תוכן בריאתו מלכתחילה, וזו כל מציאותו; בלי זה - אין כאן מציאות כלל.

ישנה תורה מבעל ההילולא המגיד ממעזריטש זי"ע, על מאמר חז"ל¹⁶ בנוגע לרבי פנחס בן יאיר, שהלך לקיים מצוות פדיון שבויים, ובדרך היה נהר גינאי שהפריע להליכתו, ורבי פנחס בן יאיר אמר: גינאי נהרא, חלוק לי מימך. אך הנהר לא רצה לחלוק. עד שרבי פנחס בן יאיר אמר: אם לא תיבקע, גזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם. ומיד נבקע. כאשר לומדים את הגמרא בשטחיות נראה, כאילו רבי פנחס בן יאיר רצה להעניש את הנהר: אם הוא לא יבקע יענישו אותו ולא יהיו בו מים.

אולם המגיד נ"ע מבאר אחרת: כיון שהקב"ה עשה תנאי מלכתחילה עם הנהר שיעשה רצון הצדיקים, וזו כל מציאותו של הנהר, לכן אם הנהר אינו נבקע מפני ר' פנחס בן יאיר הנה בדרך ממילא לא יעברו בו מים לעולם!

הביאור הפנימי לזה הוא, על פי תורת

15. אוצר לקוטי שיחות חלק ד ע' 86 ואילך.
16. חולין ז, א.

לפום שעורא די'לי' בפנים מסבירות ומאירות בנפש השומע ומקבל, ויסודות דברי קדשו המה כתובים נמצאו ברוב דבריו הכל על ענין יחוד אלקות האמיתי בבחי' יהודא עילאה ויחודא תתאה שהוא ב' שמות דהוי' ואלקים כמו שכתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי הוי' הוא האלקים".

ובענין זה המשיכו ממלאי מקומו נשיאי חב"ד לדורותיהם, להביא לידי כך שאדם יוכל לחיות בהנחה שכלית זו בפשטות, וזוהי "טעימה" מקיום היעוד "וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר!".

ונמצא, שתורת החסידות 'מורידה' אל תוך מציאות האדם את ענייני האלוקות הנעלים שלמעלה לגמרי ממציותיו. זו המשמעות של האמירה שגילוי החסידות הוא 'טעימה' מהגילוי הנעלה שיהיה לעתיד לבוא.

כיצד משפיעה ידיעת אחדות ה' וביטול העולמות על האדם וחייו היום-יומיים? וכיצד אפשר 'לחיות' עם 'יחודא תתאה' ו'יחודא עילאה' - על כך ועוד, בגיליון הבא א"ה.

הבעש"ט הנ"ל: כיון שכל מציאות הבריאה אינה מציאות עצמאית כלל, אלא היא השתקפות של דבר ה' המחדש בטובו בכל יום ובכל רגע מחדש את הבריאה - אם כן לא יתכן שיש כאן דבר המנגד לקדושה.

תורת החסידות מחזירה הכרה זו אל תוך מוחו ולבו של האדם. החל מהתגלותו של מורנו הבעל שם טוב, בהמשך עליידי תלמידיו ותלמידי תלמידיו, ובמיוחד על ידי לימוד תורת חב"ד המסבירה את הדברים באופן של "חכמה בינה דעת". על ידי כך הדברים מתיישבים במוח ומשפיעים על הלב.

זו בעצם עיקר תורתו ומשנתו של אדמו"ר הזקן. וכלשון בנו אדמו"ר האמצעי, בהקדמה לספרו "אמרי בינה": "נודע לכל באי שערי אור תורת אמת שהיה יוצא מפורש מפי קדוש עליון כבוד אמנו"ר ז"ל בכל דרשותיו מידי שבת בשבתו בכל ימי חיים חיותו כרבים וביחידות ליחידי סגולה, הכל היה לקבוע אחדות ה' הפשוטה שהוא בחי' עצמות אור אין סוף ב"ה במוח ולב כל אחד כפי אשר יוכל שאת בכל חד

הרע מתבטל; הטוב קיים לנצח

ישנם השואלים, איך אפשר להגיד שדווקא בדורנו, דור חשוך כזה (ובלשון הגמרא: "אכשור דרא"?)!, עליידי עבודתנו נביא את המשיח? הרי היו התנאים, האמוראים, הגאונים, הראשונים, הבעל שם טוב, התלמידים שלו, גדולי עולם שלא הצליחו להביא את המשיח. ואנחנו, אנשים פשוטים כאלה נצליח?

הנה התירוץ על זה הוא פשוט מאוד. ניקח לדוגמא אדם רעב מאוד, אוכל פרוסת לחם ועוד פרוסה, ועדיין הוא רעב. אומר לו חברו: תיקח עוד קצת ותהיה שבע. אך הוא טוען: איך זה יכול להיות, אכלתי כמה פרוסות ונשארתי רעב, ובפרוסה אחת נוספת אשבע? פשוט שזו קושיא טיפשית. משום שמה שמשיב ע"ז לא אותה פרוסה לבדה, אלא בצירוף כל הפרוסות הקודמות.

בדורות הקודמים נעשו דברים גדולים ביותר. היה את לימוד התורה על ידי התנאים, האמוראים, הגאונים והראשונים וכו'. ונשארו כמה "פכים קטנים" להשלימם בדורות אלו, זאת על ידי לימוד התורה וקיום המצוות שלנו. כל מצוה ופעולה טובה שיהודי עושה - זה פועל זיכוך בעולם והעולם נעשה יותר מוזכך ויותר קרוב לביאת המשיח.

העבירות שעשו בעבר, הן לא מצטרפות. כי מלבד מה שעשו כבר גם תשובה, הרי היו גם עוונשים, והכל כבר התבטל על ידי ייסורים, ואלו כבר היו יותר מידי, וכבר יצאו ידי חובת ענינים אלו בהידור רב. אם כן הדברים הרעים מתבטלים; מה שאין כן הדברים הטובים נשארים לעד, שהרי על ידי כל מצווה שכל יהודי עושה נעשה למעלה "יחוד נצחי לעולם ועד"².

1. יבמות לט, ב. ובפרש"י שם. חולין צג, ב. ובפרש"י שם.
2. תניא פרק כד.

קווים להיבורן של רבנו הזקן

הרב שלמה יוסף ז'ז'י

עורך האנציקלופדיה התלמודית, ובעמח"ס "לאור ההלכה", "המועדים בהלכה", ועוד.

להלן ננסה להתמקד ביצירתו ההלכתית, הנקראת בפי הלומדים "שולחן ערוך הרב":

שולחן-ערוך הרב

עמודי התווך של ספרות הפוסקים, שיצרו תקופות שלמות בשעתם ושהשפעתם עוד לא נסתיימה - ואף לא תסתים! - הם הרמב"ם וה"שולחן-ערוך". סידורם המופתי, סגנונם הנקי, הגדרותיהם המדויקות, היקפם המלא, והסמכות העצומה של מחבריהם, כל אלה עשו אותם לקניינים נצחיים של הספרות ההלכתית - וגם של העם כולו. כקטן כגדול עוסקים בהם. היהודי מ"כל ימות השנה" לשם הדרך ילך בה והמעשה אשר יעשה בפסק הלכה, ואדירי התורה בשביל לתלות עליהם "שלטי הגבורים" של חידושיהם. מסביב להם נוצרו ספרים למאות. מהם שעוסקים בגילוי המקורות ומוצאי הדינים, מהם שמפרשים ומבארים את דבריהם וטעמיהם ומהם שמוציאים להם מקום ברמב"ם או בשולחן-ערוך להתגדר בחידושיהם ופולפוליהם.

ועד כמה שה'שולחן ערוך' עומד במרכז ההוראה מאז יצירתו ועד הנה, לא סגר בכל

שלוש נקודות יסודיות מהוות איפוא מטרות עריכת "שולחנו" - הסידור ("בלי בלבול ותערובות"), הנימוקים וההכרעה.

הסדר

הסידור מתבטא לא רק בסגנונו המדויק ושפתו הברורה אלא אף מהבחינה העניינית, "דבר על אופניו", מהמוקדם אל המאוחר. השו"ע המקובל של מרן והרמ"א, מכיון שאין תעודתו אלא ליתן פסקים מעשיים להנהגת האדם בפועל, אינו רואה צורך להקדים וליתן אף את עיקרי ההלכות המוקדמות להוראה המעשית.

למשל, לא הוזכר בשו"ע שיש מצות-עשה של "תשבתו" בערב פסח, ושלפני חצות ארבעה עשר מועיל מן התורה בטול והפקר, ושחכמים גזרו שלא יועיל הבטול והצריכו לבדוק החמץ, שכל אלה הן ידיעות מוקדמות לאותו הסעיף בשו"ע המדבר על הבדיקה: "בתחילת ליל י"ד בודקים את החמץ" וכו' (תל"א, א'), כי מהצד המעשי הרי זה מספיק. "בודקים"... אבל הרב מסדר את הדברים, עד שהגיע לגוף הדין של הבדיקה, הוא מבאר כל הנחוץ לדעת לשם כך קודם לכן. כך יצא אשר במקום שני הסעיפים שיש בסימן זה בשו"ע, לפניו בשו"ע הרב הם "א סעיפים".

לא רק באותן הלכות המשמשות הקדמות לדינים המעשיים יש הבדל בין השו"ע הגדול לזה של הרב, אלא אף בדינים המעשיים עצמם יש הבדל ביניהם. וההבדל טבעי והגיוני, כי הוא נובע משינויי המטרות, כי מטרות שונות לשני ה"שלחנות": שו"ע המקובל, מטרות מעשה דינים. והשני, זה של הרב, ידיעת הדינים.

ומכאן כמה הבדלים אף בסידור הדינים עצמם, לא רק ההקדמות שלהם. אם, למשל, לפנינו דין של לכתחילה ובדיעבד, שלכתחילה צריכים לעשות באופן זה ובדיעבד יוצאים אף באופן אחר, מה יש להקדים בעריכת הדינים ומה לאחרי? הדבר תלוי בכיוונו של המחבר. אם הוא מתכוון לצד המעשי, הרי שהלכתחילה קודם. הלכתחילה הרי הוא הסדר הקבוע והרצוי, והבדיעבד - המקרי והעראי ושלא מן המובחר. אבל אם ידיעת ההלכות

זאת את הדרך לפוסקים אחרים שיתקבלו אף הם כבני סמך. מלבד 'נושאי הכלים' הרבים של ה'שולחן ערוך', שנחשבים גם לפוסקים, זכו כמה פוסקים עצמאיים להכרה מלאה. בעקבות ה'שולחן ערוך' אמנם הולכים אף הם, אבל לא בתורת נושאי-כליו.

כפוסק ממדרגה ראשונה נתפרסם ביותר שולחן-ערוך של אדמו"ר הזקן. לשונו המלוטשת והסברתו הנפלאה העמידו אותו על גובה מיוחד שאין דוגמתו. שולחן-ערוך אדמו"ר עומד בשורה הראשונה של ספרי הפוסקים.

אבל הלשון וההסברה כשהן לעצמן אינן מספיקות בשביל שהספר יקבל זכות קיום של ערך נצחי. בכלים הנאים משובצת תורה מפוארה. מה היתה המטרה שהציב לו הרב בחיבור "שולחנו"? בעצם, לא הוא הציב את המטרה. הוא, הרב, קלע אל המטרה שהיתווה לו מורו, "המגיד" הגדול ממזריטש.

"...ובעודו עומד לפני ד' שם (במזריטש) נתעורר רוח קדשו של מורו... ומפני שצרכי ישראל מרובים ובפרט בצוק העתים הללו שהיוקר יאמיר וטרדת הפרנסה על כל אחד ואחד בנפשו יביא לחמו ועל כן דעתם קצרה לבוא בארוכה בעיון ים התלמוד והפוסקים לידע מוצא הדין בארוכה ומילתא בטעמא דוקא. וגם לגדולים אשר להם יד ושם בתלמוד תכבד עליהם העבודה להכריע בין הפוסקים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא על פי הסכמת האחרונים, כי ברוב המקומות יש דעות מחולקות... אשר על כן משמיא אסכימו על ידי הרב הקדוש הנ"ל ("המגיד") לחפוש בחפש מחופש בתלמידיו למצוא איש אשר רוח אלקים בו להבין, להורות הלכה ברורה... ולסדר כל פסקי דינים הבאים בשו"ע ובכל האחרונים בלשון צח מילתא בטעמא, ויבחר בכבוד אאמו"ר ז"ל ("הרב") והפציר בו עד בוש ואמר לו אין נבון וחכם כמוך לירד לעומקה של הלכה לעשות מלאכה זו מלאכת הקודש להוציא לאור תמצית ופנימית טעמי ההלכות הנזכרים כל דברי הראשונים והאחרונים זקוקים שבעתיים כל דבר על אופניו בלי בלבול ותערובות ופסק ההלכה המתברר ויוצא מדברי כל הפוסקים כל חכמי זמננו... (מהקדמת בני המחבר לשו"ע הרב).

הוא העיקר, הרי הסדר להיפך, הדין העיקרי והמסודר, לרוב הוא דוקא הבדיעבד, אלא שלכתחילה מחמירים לשם תוספת הידור או זהירות. והעיקר קודם להידור.

דוגמא: "זמן תפילת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה כדכתיב יראוך עם שמש, ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא" - כך בשו"ע פ"ט א'. הלכתחילה קודם לבדיעבד. אבל הרב, מלבד מה שכדרכו הוא מתחיל קודם לכן מעיקר חיוב התפילה, ואחר כך הוא בא לזמן התפילה, הרי את הזמן עצמו כך הוא מנסח: "זמן התפילות הוא כזמן התמידים שתמיד של שחר זמנו מתחיל משעלה עמוד השחר שהוא אור הנוצץ מהחמה במזרח, מהלך ד' מילין קודם הנץ החמה. אלא שהיו ממתניגים עד שהאיר כל פני המזרח עד שבחברון... לפיכך גם תפלת השחר זמנה מתחיל מעמוד השחר. אלא שלכתחילה מצוה להתחיל עם הנץ החמה, דהיינו אחר יציאתה ולא קודם לכן משום שנאמר: "יראוך עם שמש".

הגדרת מחודשות במילים ספורות

אנו רואים שאין הרב מקמץ במלים. הוא מרחיב את הביאור, אבל עם כל אריכות לשונו אנו מתרשמים מדייקנותו הנמרצת. מלה בסלע, לא חסר ולא יתר; כל משפט, כל דבור וכל תיבה יש להם משקל ומשמעות. עתרת המלים אינה באה למלא את מקומו של התוכן אלא משמשת לו יד ומתהתכת עמו לגוף שלם.

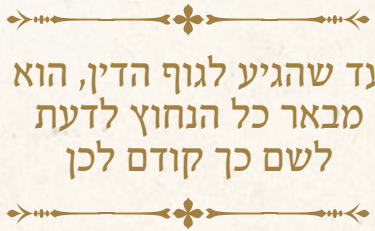
בניסוח שלו יש אשר אגב-אורחא הוא מלמדנו עיקרים ויסודות. דוגמא: "אסור להכות את חברו אפילו הוא נותן לו רשות להכותו כי אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו... (שולחן ערוך הרב, ח"ה, הלכות נזקי גוף ונפש, ד'). שהאדם אסור לחבול בעצמו מבואר במשנה ובגמרא (בבא קמא צ' ב', צ"א א'), ברמב"ם (חובל ומזיק, פרק ה' הלכה א'), בטור ובשולחן ערוך (חושן משפט, סימן ת"כ ל"א), אלא שבכל אותם המקורות כתוב ש"אינו רשאי", או ש"אסור", והרב ניסח הדברים באופן שיוצא לנו נקודה נפלאה: "אין לאדם רשות על גופו כלל!" כלומר: אין הגוף שלו, ואין הוא הבעלים על גופו.

יסוד עקרוני זה אנו מוצאים במקום אחר ברמב"ם: "ומוזהרין ביד שלא ליקח כופר מן הרוצח ואפילו נתן כל ממון שבעולם, ואפילו רצה גואל הדם לפוטרו, שאין נפשו של זה הנהרג קנין גואל הדם, אלא קנין הקב"ה". לא הסתפק הרמב"ם בזה שאין נפש הנהרג קנינו של גואל הדם, אלא הוסיף ביאור: "אלא קניין הקב"ה!" אנו מוצאים יסוד זה אף ברדב"ז על הרמב"ם לענין אחר: "ואפשר לתת קצת טעם (על שאין הורגים ואין מלקים אדם על פי עצמו, ואין אומרים "הודאת בעל דין כמאה עדים"), לפי שאין נפשו של אדם קנינו אלא קניין הקב"ה, שנאמר: "הנפשות לי הנה" (רוצח, פרק א' הלכה ד') הילכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו, ומלקות פלגנא דמיתה היא, אבל ממונו הוא שלו, ומשום הכי אמרינן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי". ומיסוד זה, שהרב כאילו הבליעו דרך אגב, תוציא אף חידוש שאפילו אם האדם נתן רשות לחברו להכותו אין זה מועיל להתיר לו ההכאה. הדבר עומד בניגוד לשנים מגדולי האחרונים. אחד מהם חי בזמן הרב והוא בעל "שאגת אריה" (טורי אבן למגילה כז, א), ואחד מהם באיחור זמן, והוא ה"מנחת חינוך" (מצוה מח). במקום אחר (לאור ההלכה עמ' שיח) הוכיח כותב הטורים את צדקת דעתו של הרב בזה, אלא שכאן מדובר לא על הדין אלא על ההגדרה היסודית.

וחשובות לנו ההגדרת ההלכתיות לאו דווקא כשהן מפתיעות בחידושן, כשלילת הבעלות של האדם על גופו. אף בכל הלכה רגילה ההגדרה הנכונה מבהירה. והרב קובע תמיד את הגדר המתאים:

"אסור לעשות אהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי" (שו"ע סימן שטו, א). מה גדרו של אהל בכלל ומהו הנקרא אהל עראי? לא בשו"ע ולא בנושאי כליו נתבארו הדברים. והרב מנסח: "אסור לעשות אהל, דהיינו גג המאהיל עליו להגן מאיזה דבר כגון מן החמה או מן הגשמים או מאיזה דבר אחר, אפילו הוא עראי שאינו עשוי להתקיים...". מניין לו זה? במקורות שבגליון צויין: "עירובין קב". לא כתוב שם מפורש שזהו גדרו של אהל, אבל כך יוצא שם מתוך אותו מעשה של האילים של רב הונא, שהיו צריכים

של מרבית הוגי התורה. הראשונים - מחמת רוב טובה שלא כולם יכולים לקבלה. הדין בא משולב יחד עם השקלות וטריות והקושיות והתירוצים. ודאי, הנה הן גופי תורה ומפיהם אנו חיים. אבל מי האיש הרוצה לדעת הלכה סופית והוראה מעשית יקשה לו לצלול במעמקי דבריהם עד שיוציא את נקודת הדין. השו"ע - להיפך, נותן לנו דברים ברורים למדי. הרי שלחן והרי סכין והרי בשר. אבל "יבשים" הפסקים יותר מדאי, מבלי נימוקים וטעמים. סמך "המחבר" על ספרו הגדול "בית יוסף" שעל הטור, שבעצם אין השו"ע מהווה אלא קיצור ממנו. וכבר קרא תיגר המהרש"א בסוטה: "ובדורות הללו אותן שמורין הלכה מתוך השולחן ערוך" והרי הם אינם יודעים טעם הענין של כל דבר... הרי

עד שהגיע לגוף הדין, הוא מבאר כל הנחוץ לדעת לשם כך קודם לכן

הן בכלל מבלי עולם ויש לגעור בהם. ובעל ה"תוספות יום טוב" קובע ש"הרב הגדול מהר"י קארו ז"ל לא נתכוון מעולם להורות מתוך ספרו, חלילה וחלילה מלחשוב עליו כזאת". מפרשי ה'שולחן ערוך' נתכוונו למלא את החסרון ולבאר את טעמו ונימוקו של כל דבר. והם הם שהצליחו ליתן ל'שולחן ערוך' את הכוח המלא של ההוראה. אבל עדיין מורגש חסרון חטיבה אחת שלמה. לפנינו - שני עולמות, המתפרש והמפרש.

ואף זו: מאורי הדורות כה"מגן אברהם" הט"ז ודומיהם, אינם מסתפקים בהנמקת דיני ה'שולחן ערוך' בלבד, אלא מוסיפים לפלפל בגוף ההלכה, בין במקום שמודים ל"המחבר" וה"הגה" ובין כשחולקים עליהם - ושוב סובל הסדר הראוי. המשא והמתן במלחמתה של תורה בא יחד עם גופי הדינים וטעמיהם, בשילוב ובעירוב.

עד שקם הרב ובאמנות נפלאה השכיל להדגיש בכל מקום את עומק תמציתו של הדין, על ידי הסברת הטעם וביאור הנימוק הפנימי שלו. כלל

ביום לצל ובלילה לאוויר. בהגדרת אהל עראי לא צויין המקור, אבל כך מבואר ברש"י².

ב"אהל" באה ההגדרה לבאר את מהותו של השם. ויש אשר בעצם הדין חסרה הגדרה מדוייקת.

הרי דין אחד בשתי נוסחאות - בשלחן-ערוך ובשלחן-ערוך הרב:

"יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום כדי לאכול מיד כשתחשך... שמצוה למהר לאכול בשביל התינוקות שלא ישנו" (שלחן ערוך, תעב, ב).

"יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום כדי להתחיל הסדר מיד כשתחשך... שמצוה למהר להתחיל הסדר בשביל התינוקות (שו"ע הרב, שם).

עם עיון קל אנו מרגישים מיד בדייקנותו של ניסוח הרב. הרי שאלת התינוקות והמצווה של "והגדת לבנך" הן קודם האכילה, ואם כן איפוא, ההקפדה "שלא יישנו התינוקות" היא לא על האכילה אלא על "הסדר": ה"שינויים" וההגדה וכו'. לכשתרצו, אף כאן ההבדל בין המטרה המעשית של השו"ע למטרת הידיעה של הרב. מצד המעשי אין נפקאמינה: מכיון שאוכלים מיד כשתחשך, ממילא אף הקידוש וההגדה וכו' הם בזמן הראוי, שהרי אין אוכלים מבלי שיקדשו ו"ישנו" ו"יגידו" מוקדם. אבל לשם ידיעת הדין על בוריו, יש להגדירו ולהעמידו על מקומו הנכון: "התחלת הסדר".

הטעמים

מה טיבם של הטעמים והנימוקים בשו"ע הרב? שתי צורות לפסקי הלכות. יש ואל הדינים מצורפים גם הטעמים והראיות, כדרך שנהגו השאילתות של רב אחאי, הרי"ף, הבית-יוסף ודומיהם; ויש שהפסקים נתונים לפנינו קצובים חותכים, בצורה של הלכתא בלא טעמא, בחינת "חוקה חקקתי, גזירה גזרתי", דוגמת השו"ע.

אלה כן כאלה, אינם מרוויים את צמאונם

1. וראה רש"י שבת קכה, ב, ד"ה שאין. רא"ש ביצה, פרק סימן יא. קרבן נתנאל שם, אות י. מגן אברהם, שא ס"ק נא. נודע ביהודה תניינא, אורח חיים, סימן ל.
2. ביצה לב, ב ד"ה בנין עראי. וראה פרי מגדים שטו, "אש"ל, ס"ק א, ו"משבצות" ס"ק ח.

גדול קבע הרב בהלכות תלמוד תורה שלו: "ואם אינו יודע טעם ההלכות, אינו מבין גופי ההלכות על בוררין" (פרק ב', סעיף א'). וכלל זה היה נר לרגלי הרב בכל השו"ע שלו.

"לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה וכו' ואיני מטריח את עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכן נאמר אשר תשים לפניהם כשולחן הערוך והמוכן לאכול לפני האדם" (רש"י משפטים). וכלל גדול הוא: "אם אינו יודע טעמי ההלכות, אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בוררין ונקרא בור". (שולחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה פרק ב' א')

ושני סוגי נימוקים הם - טעמים ומקורות. הטעמים שייכים לתקנות חכמים, לדינים שמדרבנן (ולכל הלכה של תורה מצורפים פרטים של דרבנן), והמקורות להלכות של תורה.

הרי דין "יבש" כמות שהוא, בלי נימוק בשו"ע: "חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה אפילו הניחו שוגג או אנוס" (סימן תמ"ח, ג').

ודין זה עצמו בשולחן-ערוך הרב: "חמץ דגן גמור של ישראל שעבר עליו הפסח, בין שעבר עליו כל הפסח ובין שלא עבר עליו אלא מקצת הפסח, אפילו מקצת יום טוב אחרון של גלויות, הרי הוא אסור בהנאה לכל אדם מישראל, לפי שקנסוהו לבעל החמץ על שעבר עליו בכל יראה ובל ימצא, ולא רצו חכמים לחלוק בגזרתם ואסרוהו על כל אדם. ולא עוד, אלא אפילו היה בעל החמץ אנוס, שלא היה יכול לבערו או שלא היה יודע ממנו כלל עד לאחר הפסח, אף על פי כן אסרוהו בהנאה, כדי שלא יניח כל אדם חמצו עד לאחר הפסח ויאמר אנוס הייתי".

מלבד הבהירות והשלמות וההסברה הברורה, ומלבד כמה דינים אגביים שכל מתבונן ימצא בניסוח נפלא זה, הרי לפנינו גם טעם הגמרא על עיקר האיסור של חמץ שעבר עליו הפסח, וגם טעם הרמב"ם על הניחו באונס, וגם טעם הר"ן על האיסור לכל אדם.

ישוּב דעת הפוסקים

ואם הטעמים האמורים אינם מחודשים מהרב, אלא מסודרים על ידו יפה יפה, הרי יש

והטעם של דין ידוע לא נזכר ולא נתפרש כלל, עד שה'אחרונים' תמחו על אותו דין מה טעמו, והרב אומרו:

"עציץ אפילו אינו נקוב יש ליהרר מליטלו על גבי קרקע (בשבת) ולהניחו על גבי יתדות או איפכא, בין שהוא של עץ בין של חרס" (שו"ע סי' שלו, ח). בשו"ת "דבר אברהם" להרב מקובנה, ז"ל, (ח"א סימן כח) כתב שדברי השו"ע "תמוהים מאוד", שהרי מקור הדין הוא בגמרא (שבת פא, ב), ושם המדובר בעציץ נקוב (ראה רש"י ד"ה "קאי פרפיסא"), שנחשב כמחובר לקרקע, ומניין לו ל"המחבר" שאף בשאינו נקוב כן? האריך המחבר בתמיהה זו עד שלבסוף חידש, שבאמת אף השו"ע סובר שהאיסור בנקוב בלבד. אלא שלפי שנחלקו רש"י ורבנו תם (גיטין, ב) אם של חרס אין צורך נקיבה או של עץ אין צריך נקיבה, ומסתפק הלכה כמי, לכן כתב שיש ליהרר בין בשל עץ בין בשל חרס, כחומרי שניהם. ולא ראה המחבר, שמה שהעלה הוא אחרי פלפול ודין ומשא ומתן, כתב בשולחן ערוך הרב בפשיטות: "וכל זה בעציץ נקוב, אבל בשאינו נקוב מותר. במה דברים אמורים בשל עץ, אבל של חרס אפילו שאינו נקוב הוא כנקוב, שאין החרס עומד בפני השרשים... ויש אומרים בהיפך, במה דברים אמורים בשל חרס, אבל של עץ הוא מתלחח מהקרקע... ויש לחוש לשת"י הסברות וליזהר בין בשל עץ ובין בשל חרס אף על פי שאינם נקובים" (סימן שלו, יב).

באמנות נפלאה השכיל להדגיש בכל מקום את עומק תמציתו של הדין, על ידי הסברת הטעם וביאור הנימוק הפנימי שלו

כתי"ק של הצמח צדק אודות כתיב זקנו כ"ק אדמו"ר בעל התניא

זקנה שהיה כן היה אדמו"ר
נ"ע בראשיתו היה כותב אחיו הה"ל ולא היה אלא
או להפ"ק קיטמ"ל אל האוצרים. ומתה הסתלקותו נ"ע או נצ"ט
כ"ל הכתבים אצל היוצאים ולא נבצע מהם. כ"א אחר זולתו - ח"ל
טרח והיג"ק ע"י התלמיד האוצרים

מעשה שהיה כך היה, אדמו"ר נ"ע דרשותיו היה כותב אחיו הרב יהודה לייב והוא היה משלם לו. להפיצם בישראל לכל השומעים. ואחר הסתלקותו נ"ע לא נמצאו כלל הכתבים אצל היוצאים ולא נודע מהם. כל אחד מיוצאי חלציו טרח והשיגם מידי התלמידים השומעים.

לזלזולי ביה"א אמרו בגמרא לפי ר' יהודה, הסובר ששני ימים טובים של ראש השנה שתי קדושות הן. יוצא שלר' יוסי (והלכה כמותו) שקדושה אחת היא ("יומא אריכתא"), לא זהו הטעם. לא יפלא אפוא אם הרב קבע ב"שלחנו" את טעם הריטב"א.

כיוצא בדבר: "במוצאי חג השבועות אסור להתענות מעיקר הדין, לפי שהיה יום טבוח בזמן שבהמ"ק קיים, דהיינו שבו ביום היו מקריבין עולות ראייה שלא היו יכולים להקריב ביו"ט עצמו... אע"פ שזה הוא לדברי ב"ש אבל לדברי ב"ה מותר להקריב אף ביו"ט עצמו, מ"מ כיון שבדבר זה עשו ב"ה כדבריהם והרבה מישראל נהגו כמותם להקריבם אחר יו"ט ונעשה להם יום זה שהוא מוצאי יו"ט כמו יו"ט עצמו" (תצד, יט).

הדברים לכאורה מתמיהים מאד, ומכבר שמעתי שרבים וכן שלמים התפלאו: אין זכר לזה בשום מקום שבית הלל עשו בדבר זה כבית שמאי, ושאלו הם עשו יום טבוח במוצאי שבועות. ואמנם בחגיגה (יח, א) הובאה ברייתא מתוספתא שם: "מעשה ומת אלכסא בלוד ונכנסו כל ישראל לסופדו ולא הניחם ר' טרפון מפני שיו"ט של עצרת היה". ושאלו בגמרא: "יו"ט סלקא דעתך, אי ביו"ט מי קאתו?" והשיבו: "אלא אימא מפני שיום טבוח היה". ולא יתכן לומר שר' טרפון

כשבאו עדים מן המנחה ולמעלה) וכחול הוא חשוב ויום טוב יהיה למחר - אף על פי כן לא היו מזלזלים בו והיו גומרים אותו באיסורו בקדושת יום טוב עד הלילה מדברי סופרים, כיון שמן הדין היה הוא ראוי להיות יום טוב מן התורה, אלא שניתן רשות לבית דין לדחות" (סימן תר, ד).

טעם זה נראה כחדש. לא כך כתב רש"י: "שומרים אותו בקדושה ואסור במלאכה דילמא אתי לזלזולי ביה לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה כל היום ויאמרו אשתקד נהגנו בו קודש חנם ומן המנחה ולמעלה חזרנו נהגנו בו חול" (ראש השנה ל, ב). וטעם זה כתב רש"י אף בתשובתו שהובאה ברא"ש (ר"ה פ"ד סי"ד) ובטור (אר"ח תר. וראה תשובות רש"י, סימן קטז). מקור לטעם זה יש בגמרא: "כי היכי דלא לזלזולי ביה" (עירובין לט, ב).

למה בחר לו הרב טעם אחר? אבל כדברי הרב מפורש בחידושי הריטב"א לעירובין: "דכיון שהתחילו בו על דעת שיהא יום טוב מן התורה... וגם שורת הדין מן התורה שיכולין לקדשו הניחוהו בקדושתו". ניכרים הדברים שהרב ראה את הריטב"א, ועל פיו כתב את הטעם האמור, שכן קרובים דבריהם להיות שוים בסגנונם. והמעין בריטב"א שם יראה, שבאמת סוגיית הגמרא מוכיחה כדבריו. הטעם "דלא

סובר כבית שמאי שכן בירושלמי (שביעית ד, ב) מבואר, שבשני דברים בלבד נהג ר' טרפון כבית שמאי, בקריאת שמע (ברכות א, ג) ובפירות שביעית (שם). אבל כבר עמד ה"משנה למלך" (כלי המקדש פ"ז) על כך, וכתב: "וסבור הייתי לומר דר' טרפון ס"ל כב"ש... אך הדבר הוא דוחק גדול בעיני שר' טרפון שנה משנתו כב"ש" (ולא הביא את הירושלמי בשביעית, שמשם יוצא שאי אפשר כלל לומר כן). ומכל מקום לא הסיק מזה מסקנא שלמעשה עשו אף בית הלל יום טבוח, אלא שפירש, שלמסקנת הגמרא לא מפני יום טבוח אסר ר' טרפון את ההספד, אלא מפני אסרו-הג של כל יו"ט ושבועות בכלל.

אבל מה שלא הסיק ה"משנה למלך" הסיק אחד הראשונים. כדבריו מבואר בפירוש בתוספות רי"ד לחגיגה. וזה לשונו: "קשה לי דאם כן ר' טרפון כב"ש, דאי כב"ה הא אמרו דאין לה יום טבוח דמקרי ביו"ט. וי"ל ה"ק ב"ה אין לה יום טבוח דאי בעו כולהו מקרי ביו"ט אבל מיהו סתמא דמילתא אין כל ישראל יכולין להספיק ולהקריב שלמי חגיגה ועולות ראייה ביום ראשון והרבה מקריבין ביום שני והילכך יום שני של עצרת הוי אסור בהספד מפני שהוא יום טבוח... שעיקר הקרבתו למוצאי יו"ט".

והן הן הדברים שכתב הרב. קשה אמנם לומר שהרב ראה את התוספות רי"ד במקורם, שכן תוס' רי"ד על חגיגה, ר"ה ותענית נדפסו לראשונה בספר "אהלי יצחק" להרב יצחק בונאן, בלווארנו תקפ"א, זאת אומרת: כשמונה שנים אחר פטירת הרב. וכתבי יד מרבתינו הראשונים דומה שלא היה לפני הרב.

דברי תוס' רי"ד אמנם כבר מרומזים בשלטי הגבורים (תענית פ"ב): "יו"ט של חג השבועות אע"פ שהוא מן התורה, יום של אחריו אסור בהספד ותענית מפני שיום טבוח הוא... כמו שמבואר בחגיגה פרק אין דורשין בעריות וכן ביאר שם מו"ה". "מו"ה" (מורי זקני הרב) הוא, כידוע ר' ישעיה הראשון מטראני, בעל תוס' רי"ד.

אבל סוף סוף הדבר צריך ברור, שכן לשון הרב: "כיון שבדבר זה (ולא בדבר זה) עשו ב"ה כדבריהם והרבה מישראל נהגו כמותם, מורה שמרמז על דבר הידוע וכתוב, ולא שמחדש

כן מדעתו. ובתוס' רי"ד כתוב באמת: "שהרבה מקריבין ביום שני" והוא יום טבוח אף לב"ה, ועובדא זו לא נזכרה בשלטי הגבורים. מניין באו דברי התוס' רי"ד להרב?

גדר איסור מלאכות שבת

והרי טעם שכתב הרב לדין אחד, והוא בניגוד גמור להרבה מגדולי האחרונים: "אסרו חכמים לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת... שכשהגוי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל. ואף על פי שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח לישראל... אבל הגוי אינו בתורת שליחות מן התורה, מכל מקום מדברי סופרים יש שליחות לגוי לחומרא" (רמג, א).

דברים אלו עומדים בניגוד למה שכתבו כמה מגדולי האחרונים, שבשבת לא שייך שליחות כלל, כיון שכל גדרו של איסור עשיית מלאכה בשבת הוא לא מצד עצם המלאכה אלא בשביל שגוף האדם יהיה נח ושובת. ואם כן, כשעושה מלאכה על ידי שלוחו סוף סוף גופו של המשלח נח ושובת, שגוף השליח אינו נעשה כגוף המשלח. אף הם באו לידי הנחה זו דוקא מתוך דין זה של אמירה לנכרי שבות.

הוקשה להם: למה לנו דין מיוחד בשבת של "אמירה לנכרי שבות", והרי כלל הוא בכל האיסורים ש"יש שליחות לעכו"ם לחומרא"? ומתוך כך אמרו, שבשבת אין גדר שליחות נופל כלל (ראה שו"ת חתם סופר, חאו"ח סי' פד. חו"מ סי' קפה. ישועות יעקב, או"ח, סי' רסג).

והנה אנו רואים שהרב מסיר את קושייתם דרך הילוכו ואומר שאין כאן שני דינים מיוחדים כלל. אמירה לנכרי שבות הוא הוא אותו הדין עצמו של יש שליחות לעכו"ם לחומרא. אבל מניין לו זה? הציון ל"בבא מציעא עא" מראה מקום רק לעצם הכלל של יש שליחות לעכו"ם לחומרא, אבל מניין לנו שכלל זה מונח גם ביסודו של אמל"ג שבות? אבל מקור מפורש לדבר יש בהגהות מיימוניות (שבת ו, א): "אסור ליתן מעות לעכו"ם בערב שבת שיקנה לו למחר ביום השוק, כי יש שליחות לעכו"ם לחומרא...". ברור, שזהו מקורו של הרב. ואם לא צויין

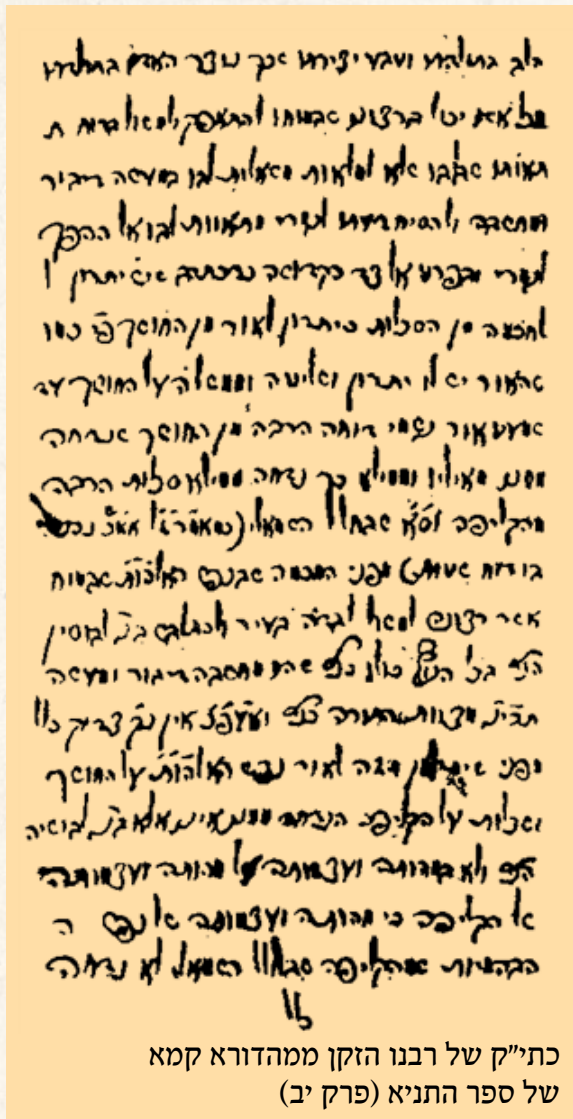
צדקת הרב בזה, נגד האחרונים (לאור ההלכה, עמ' ריג והלאה).

והמקורות מתורה שבכתב, הם אלה היוצאים באחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן או על פי דרשה תלמודית אחרת של הפסוק, בין שהובאה הדרשה במדרשי התנאים, ספרא וספרי ומכילתא, ובין שהוזכרה במשנה ותוספתא ובשני התלמודים.

מקורות אלה תמיד מצורפים בשולחן-ערוך הרב אל ההלכה עצמה. הלכה למשה מסיני או דין של סברא - אף אלה הם מקורות ואף הם מובאים במקומות המתאימים. "שלא תאמר למדתי הלכות די לי, תלמוד לומר כל המצווה, למוד הלכות ואגדות ומדרש שהוא התלמוד שמפרש טעמי ההלכות שבמשניות ובברייתות ומקורם בדרשות הפסוקים שבתורה וההלכות שאין להן דרשה בפסוקים הן קבלה הלכה למשה מסיני או מסברא..." (הל' תלמוד תורה א, ד).

לא תמיד ברורים הם אופני הלימוד מתורה שבכתב. הרב מבהיר בכל פעם את המקור הלימודי. ואף כאן לפעמים אנו רואים ביאור חדש להלימוד. "אין לי (שמוסיפין מחול על הקודש) אלא מלפניו, מלאחריו מניין? תלמוד לומר: מערב עד ערב, הוקשו שני הערבים זה לזה" (תרד, א).

בקובץ "התמים" (חוברת ו, ניסן תרצ"ז) תמה: למה שינה הרב מפירושו של רש"י (ר"ה ט, א), שכתב שערב הוא לילה ועד בכלל? וסיים: "והטעם של רבנו ז"ל לא מצאתי בשום מקום". אבל לא ראינו אינה ראייה. כפירושו של הרב מפורש ב"קרבן אהרן" על הספרא (פרשת אמור). יש אמנם עדיין מקום לשאול: למה בחר בפירוש זה נגד פירוש רש"י? אבל שאלת "לא מצאתי" אין לה מקום. ויתכן

המקור כאן, על אתר, הרי דברי תורה עניים במקום אחד, הביא הרב את "הגהות מיימוניות" במרחק של עשרים סימנים מכאן (קו"א לסי' רסד. וראה רש"י שבת קנג, א, ד"ה מאי טעמא). במקום אחר האריך כותב הטורים להוכיח את

שבחר בפירוש ההיקש, לפי ש"ע ועד בכלל", אף על פי שכך הלכה. מכל מקום אינו מוסכם.

ההכרעה

וההכרעה מהי? בהרבה ממחלוקות הפוסקים קשה להתמצא. לא תמיד אפשר לברר להיכן רוב הדעות נוטה ולא תמיד אפשר לקבוע מבחינה העניינית גופה, את הפסק וההוראה. נחוץ כח מכריע שסמכותו תהיה ראויה להכרעה מוחלטת. לא כל הרוצה ליטול את השם "מכריע" בא ונוטל. עמדה לו זכותו הגדולה של הרב שהכרעותיו נתקבלו בין מורי ההוראות בישראל.

והזכות - כפולה: זכותו האישית. "אשר אור תורתו וקדושת חסידותו האירו פני תבל, רבים הלכו לאורו והמפורסמים אינם צריכים ראייה" (משער שולחן ערוך הרב). "וד' נתן לו חכמה כאחד מגדולי הראשונים, כמובן לכל מי שיש לו עינים לראות ולב להבין אפס קצהו טיפה מן היס, מים חכמתו בעומק פלפולו ובקיאותו" (מהקדמת בני הרב המחבר).

וזכות כוחו הגדול לברר את ההלכה בעצם הנידון. "יתנו עידיהן ויצדקו". ראיות חותכות והוכחות מוצקות. הביירוים בנוגע להכרעות באו ב"קונטרס אחרון" של השו"ע. שם יוצא הרב בעים רוחו לשאת וליתן ולקבוע את ההלכה הסופית בראיות והוכחות ואין פלפולו כמובן של חריפות מסובכת; אלא זה של דורות הראשונים שהיו "מפלפלים בחכמה" (ראה שבת לא, א. רשב"ם בבא בתרא קמה, ב). דבריו הגיוניים ופלפוליו חודרים בנקודת האמת.

לא כאן המקום לעמוד על דרכי ה"קונטרס אחרון". נציין רק נקודה אחת - הניתוח החודר, דרך זו של הניתוח שרגילים למנות את ראשית ימיה מרבי חיים סולבייצ'יק ז"ל, אנו מוצאים את שורשיה במקומות רבים ב"קונטרס" הרב, ודוגמאות למכביר.

הרי חקירה כזאת: מהו חיובו של מבעיר בשבת, משום שריפת וכליון הדבר (העצים, השמן וכיוצא), או משום ריבוי האש? בעצם אין הרב חוקר כלל, אלא קובע: "עיקר החיוב אינו משם שריפת וכליון העצים, אלא משום ריבוי האש, כדמשמע בהדיא..." (קו"א לסי' תצה

אות ב. וראה מו"מ בראיותיו בשו"ת אבני נזר או"ח רל"ח, ובס' מאורי אש להרש"ז אורבך עמ' 200). והרי הבחנה בתוספת שבת: תוספת שממילא אסור בה, מחמת דין התורה, ותוספת שאסור בה מחמת קבלתו. סמוך לחשכה הוא בכלל התוספת "בעל כרחו", ואף שלא קיבלו "מקובל ועומד הוא מהר סיני", ויותר מזה הוא רק כשמקבל מדעתו (רסא, אות ג). ושוב בתוספת: הבדל יש בין כשמקבל עליו בתורת תוספת שבת לכשמקבל עליו עיצומו של יום בתורת שבת עצמה (שם). ובחיוב ושלילה: דיון אם מצוה היא לאכול בשבת, או שאסור להתענות בו (רמב, אות א). הבדל בין כבוד מצוה לאיסור ביזוי מצוה (רנ, אות ב). וכאלה עוד.

ציונים ומראי מקומות למקורות הרב ב"שולחן ערוך" שלו צוינו בגליון, דוגמת "באר הגולה" לשולחן ערוך. איני יודע מי חיבר את מראי המקומות לשולחן ערוך הרב, אם הרב בכבודו ובעצמו או מי שהוא אחר, אבל איך שיהיה רשימת המקורות אינה מלאה. לא כל הדברים צוינו למקור מוצאם. על כל פנים: דברים שבהשקפה ראשונה איננו רואים את מקורם, יש ויש להם מקורות בטוחים, על אתר או במקום אחר.

את חיבור ה"שולחן ערוך" החשיבו חסידים זקנים גם לזכות הראשונה בין עשר הזכויות שזכה בהם הרב וגם בין עשרה היסורים שהיו לו להרב. בין היסורים: הליכתו למזריטש; ההתנגדות של מכיריו וידידיו הגאונים משקלוב ומוהילוב על הליכתו זו; הויכוחים עם המתנגדים, והקשיים בהכרעת הדינים להלכה למעשה בשולחן ערוך שלו. ובין הזכויות: סידור ה"שולחן ערוך", נוסח התפילה שתיקן, תיקון מקוואות חמות, החזקת בני ארץ ישראל ועוד. ומעניין: כשהרבי הקודם הרי"צ סיפר על עשרה היסורים באחת משיחותיו, שאלו אחד השומעים: ומדוע לא חשבו גם ישיבתו בתפיסה במבצר הפטרבורגי? והשיבו הרבי: את ישיבתו בתפיסה היו החסידים הזקנים חושבים לאחד מעשרה הזכויות שזכה בהם!

הגאון הצדיק רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל ועיסוקו בתורת החסידות

הגרא"א דסלר זצ"ל מוכר לכולם כמשגיח בישיבת פוניבז' המעטירה, ובעיקר דרך הספרים שיצאו לאור מתוך כתביו ושיחותיו, הסדרה הידועה "מכתב מאליהו" בת חמשה כרכים.

עיון קל ב"מפתחות" ב"מכתב מאליהו" מגלה, כי לצד היותו מגדולי בעלי המוסר, אשר ינק את עיקרי משנתו מבית מדרשה של "קלם", ואף נישא לנכדתו של הסבא מקלם, היה הוגה רבות בספרי חסידות לכל גוניה. וכשמעיינים בגוף דבריו, בבירור סוגיות מהותיות בהשגחה, בבחירה ובעבודה שבלב, רואים כיצד הוא מייסד את דבריו על רעיונות מרכזיים המתבארים בספרי היסוד של שיטת החסידות.

היכרותו את תורת החסידות התחילה כנראה בעקבות אביו, שהתגורר שנים מספר בעיר "הומיל", בה היה ריכוז גדול של גדולי חסידי חב"ד, ואף קבע את מקום תפילתו בבית מדרשם¹, וכבר בתור אברך בן 25, נסע הגרא"א לרוסטוב אל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לדרוש אצלו בסוגיות שונות בתורת החסידות².

בשנות מגוריו באנגליה, התארח אצלו (בסביבות שנת תרח"צ) למשך זמן החסיד הידוע בכינויו ר' א' איטשע דער מתמיד³, הגרא"א זצ"ל ניצל היטב הזדמנות זו והיה יושב עם ר' יצחק לילות שלמים ולומד אתו ספר התניא ומאמרי חסידות, יחדיו טיילו בפרד"ס ארוכות וקצרות עד שלא הניח שום דבר קטן וגדול שלא בירר מפיו⁴. לאחר זמן סיפר הרב דסלר כיצד הוא פגש בלונדון את החסיד ר' איצ'ה מתמיד והמתיק סוד

1. מרביצי תורה ומוסר ח"ג ע' נג. חתנו הגרא"י געלדצהעלער (בעמח"ס קדשי יהושע ה"ח) מוסר כי אביו של הגרא"א התנה בכתב עם המלמד של בנו שישגיח עליו שיתפלל אך ורק בביהמ"ד של חסידי חב"ד, משום שבשאר בתי המדרשות שבעיר היתה לתנועת ה'בונד' השפעה, ורק לביהמ"ד של חב"ד הם לא הצליחו לחדור (שמן ששון מחבר'ך ח"א ע' 134).

2. מרביצי תורה ומוסר ח"ג ע' נה. שמן ששון שם.

3. תולדותיו ותיאור הפלאות עבודת ה' שלו בדרגות גבוהות ועצומות נדפסו בספר "יראת היא אוצרו" (אלפנבין, ישראל תשס"ה). ושם ע' 247 ואילך - אודות קשריו עם הגרא"א זצ"ל.

4. מרביצי תורה ומוסר ח"ג ע' סה.

ר' איטשע דער מתמיד

איתו ואז נתגלו לו רזי עולם, והתבטא "הימים האלה היו הימים המאושרים ביותר בחיי!"⁵

תקופת שהותם בצוותא נתנה את אותותיה ביצירתו הרוחנית שהושפעה עמוקות מרוחה של תורת החסידות. ולימים כשעמד בראש הכולל בגייטסהד, קבע הגרא"א שיעור ברבים ללמוד מתוך ספר התניא. ופעם כשביקר במונסי ונתכבד להשמיע שיחת מוסר ב"בית מדרש עליון" בה ביאר במשך כשעה וחצי את דברי אדמו"ר הזקן (בהגה"ה לפרק ב' בתניא) בענין חב"ד דאצילות ומה שלמעלה מאצילות. הגאון רבי לוי יצחק הלפרין שליט"א זכור שיחה שנשא הגרא"א ב"בית המוסר" בירושלים, בה האריך בביאור דרגות שונות ב"לשמה" בלימוד התורה, וסיים שהדרגא הנעלית ביותר ב"לשמה" היא המוזכרת בספר התניא (פרק ה') ולשמה היינו כדי לקשר נפשו לה' ע"י השגת התורה איש כפי שכלו כמ"ש בפרי עץ חיים".

כמעשהו בראשונה כך מעשהו באחרונה, בתקופה האחרונה לחייו, בה כיהן כ"משגיח" בשיבת פוניבז', היה מתבל בשיחותיו את אמרותיהם הקדושים של גאוני החסידות, מפיהם ומפי כתבם.

ה'שמועס' הראשון בפוניבז'

הגאון רבי דוד כץ שליט"א, רב מרכז הכרמל וראש ישיבת משכן יעקב בחיפה, מראשוני תלמידיו של הגר"א דסלר זצ"ל, לא יכול לשכוח את שיחת המוסר הראשונה שלו בישיבת פוניבז':

"הופעתו היתה כרעידת אדמה של ממש, האדמה והארץ שתחתנו רעדה, כי בבת אחת הורמנו והושמנו לשמי מרום, פתאום החלנו לחוש אויר פסגות, וחשנו עצמנו כמו חללית השטה לה מעבר לספירה החומרית הארצית. הוא הגביה אותנו כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף.

"השיחה הראשונה הייתה אותנו ממש בהלם וכך זה נפתח: "שלום-עליכם אנשי ארץ ישראל, השבוע הגעת לארץ, ארץ ישראל ארץ הקודש, אדמת קודש, מקום

5. מכתב מאליהו חלק ה ע' 484.
6. מרביצי תורה ומוסר שם.

מכתב החסיד ר' איטשע דער מתמיד אל הגרא"א זצ"ל

יצחק הלוי הורוויץ
בארגס בנק ברוסיה שליטיא. מליטובא. 102
אגודת חסידים
בית יום - יום יום 14
פרייה חסיד וכו'...
מורי דקייטא חסיד וכו'...
אין או כו'...
אמת כפי זך חמת הידועה...
היינו גייטסהד...
הוא יום יום...
בדבר טוף שאלת כתר בענין הצמאום

קדוש, ואז עלה בדעתי לחשוב ולהסביר מהו המושג של מקום זמן. הבעל-שם טוב אומר "במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא".

תלמידים נוספים של הרב דסלר זצ"ל ציינו בהזדמנויות שונות את ה'תדהמה' שהיתה בחלל הישיבה כשבדבריו הראשונים הזכיר המשגיח החדש, הנערץ, את הבעל-שם טוב הקדוש. המשך דבריו היו למעשה דברי אדמו"ר הזקן בשער היחוד והאמונה (בפירוש הבעש"ט על הפסוק "לעולם ה' דברך ניצב בשמיים) שהעולם אינו מציאות אמיתית.

ממשיך ומספר הגר"ד כץ שליט"א:

"כאן בא הסבר מקיף ומבוסס על דברי הגמ' (ברכות י, א) אין צור כאלוקינו - אין צייר כאלוקינו, הצייר האמן מצייר לנו ציור הבא לשכנע את חוש הראות, הוא מצייר לנו תרנגול, כאשר מתקרבים אל הציור רואים שאין זה אלא דימוי של תרנגול, אבל אם נמצא צייר רב אמן מוכשר ביותר יוכל לשוות לנגד עינינו תרנגול שגם כשנגיע קרוב קרוב אל הציור לא נבחין ונחשוב שלפנינו תרנגול, אבל גם הצייר רב האמן יכול להטעות רק את

חוש הראות, אבל לעולם לא את חוש המישוש, וכשנמשש את הציור ניווכח כי זה רק ציור ולא יותר.

"הבורא הוא רב אמן, מצייר לנו ציור המטעה גם את חוש המישוש, ואנו נידמים ומדומים כאילו אנו נמצאים בעולם אמיתי קיים אבל כל זה אינו אלא אמת יחסי, כי כלפי האמת האבסולוטית אין כאן מציאות כלל. זהו רק ציור ודימוי. המציאות האמיתית והאמת האמיתית היא מציאותו של הבורא, הוא האמת הוא הקיים, והוא מקומו של עולם, ואין העולם מקומו".

"כשמענו את המושגים הראשונים", אומר הגר"ד כץ שליט"א, "לצד תחושת הרוממות הגדולה, הוכינו גם בהלם ובמבוכה. זכור לי איך שאחר שיחותיו של המשגיח היו עומדים קבוצות קבוצות של בחורים ומשננים וחוזרים ומבררים את מה שאמר המשגיח. אורח מן החוץ שהגיע - והיו כאלה רבים שבאו לשמוע מבחוץ את דבריו - שאל את המשגיח, האם איננו חושב ששיחות אלו גבוהות מדי לתלמידים, והוא ענה: זה רק בתחילה עד שיתרגלו לשפה ולמונחים..."

בחג השבועות הראשון עמד המשגיח על עמדו והחל את שיחתו ב-12 בלילה בדיוק, הוא דיבר על ה'עשר ספירות' ועל משמעותן בעבודת ה'. היו אלו דברים שפתחו בפנינו מושגים וגישות נעלות. זה היה חג השבועות של המשגיח.

"הוא הביא אז גם את דברי הגמ' בשבת: כשעלה משה למרום לקבל תורה ומלאכי השרת אמרו לקב"ה מה אנוש כי תזכרנו, אמר לו הקב"ה למשה השב להם תשובה וכו' מיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב וכו' ואף מלאך המות מסר לו דבר וכו'. הסביר המשגיח מה גילה מלאך המוות שהוא היצר הרע למשה רבינו.

ואז באה הפרשנות העמוקה כאשר המשגיח פונה ואומר בשמו של ר' מנחם-מנדל מויטעבסק (רבו של אדמו"ר הזקן) והקדים לזה:

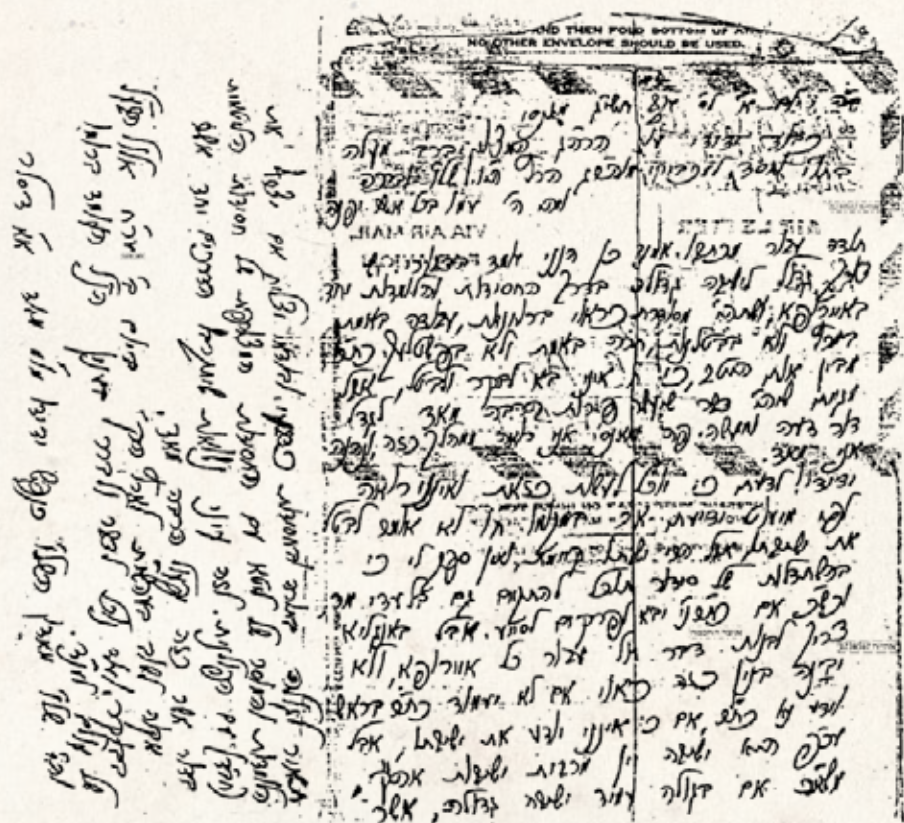
"אני הליטוואק אומר לכם שר' מנדל'ה היה בעל רוח הקודש כי בלי רוח הקודש אי אפשר לומר את הדברים האלה: אחר תשובת משה רבנו כל מלאכי השרת נתנו לו מתנה ואף השטן נתן לו מתנה. מה היתה המתנה שנתן השטן למשה, הוא גילה לו שהוא עצמו השטן שבא להשטין ובא לפתות את האדם לדבר עבירה. הוא אומר את דבריו אבל הוא עצמו שמח ומצפה אשר לא נשמע בקולו, ושפתו שפת הפיתוי לחטוא אינה אלא מן השפה ולחוץ אבל בתוכו פנימה הוא מצפה שלא נשמע בקולו ומאוכזב ביותר כשאנו שומעים בקולו, וזהו תיקונו של הרע שהקב"ה לעתיד-לבוא שוחט את יצר הרע, ופירושו של דבר שעי" שלא נשמע אליו עוד נעשה את תכליתו ותיקונו של היצר.

"וכך פירש את המאבק של יעקב בשרו של עשיו: מלאכו של עשיו הוא שליח הנשלח אלינו לפתותנו ותיקונו כאשר לא נשמע בקולו, ואז אמר המלאך אחרי מאבקו של יעקב "ויאבק איש עמו" שלחני הגיע שעת לומר שירה (חולין צא, ב). מה משמעה של שירה, מתי באה השירה, אחר השלמת הייעוד אז פורצת השירה, שירת מלאכו של עשיו היה בהכנתו הגמורה, וכך אמר המלאך כל הנאבק עימי לא ניצחני ניצחון מוחלט, עתה כאשר ניצחוני זוהי שירתי הגדולה".

הגיעו הדברים עד כדי כך, שהגיעו אליו כמה משגיחים, מגדולי בעלי המוסר באותם ימים, וקראו לו לאסיפה, ובה באו אליו בטענות קשות, ואמרו לו כי הוא נטה מדרך המוסר לעבר שיטת החסידות, כפי שמשתקף מריבוי הציטוטים בשיחותיו מגדולי החסידות. הגרא"א ניסה להתווכח עימם ולהסביר להם כי הוא בסך הכל משלב את דברי החסידות בתוך תורת המוסר, אולם הם עמדו בתוקף על דעתם.

נענה הגרא"א ואמר להם: אם אין דעתכם נוחה מדרכי ומשיחותי, אם כן אתפטר ממשרתי כמשגיח הישיבה ואפסיק למסור שמועסן. כשראו המשגיחים כי זו היא הברירה היחידה שהעמיד בפניהם, נענו ואמרו לו שיחשבו על זה כמה ימים. אחרי כמה ימים חזרו אליו המשגיחים, ואמרו לו כי חשבו על 'פשרה': הוא יוכל להמשיך ולומר בשיחותיו רעיונות מספרי חסידות, אולם בלי שינקוט בשמם ושם אומרם. הגרא"א הסכים לפשרה זו, והשמועסן המשיכו להיות באותו תוכן, רק שמות בעל השמועה נשמטו מהם.

בערוב ימיו בהיות הגרא"א בביקור אצל בתו וחתנו בארה"ב, שח בפניהם את לבו ואמר כי בעצם הוא מתחרט על כך שהסכים להצעת הפשרה, הוא היה צריך לעמוד על כך שהוא כן יצטט את רעיונות החסידות בשם אומרם.

"עיני נשואות שיתקרבו הדרכים יחד"

שאיפתו של הגרא"א שבישיבות ילמדו חסידות חב"ד לצד לומדות ומוסר בדרך ליטא

ב"ה יום א' לס' עקב תשי"ג מאנסי כבוד ידידי עוז הרה"ג המצויין ברב מעלה בתו"י וחסד למכביר מוהר"ג הרץ הי"ו. שלו' וברכה ויהי ה' עמו בכל אשר יפנה

תודה עבור מכתבו, אמנם כן הנני עומד בדבורי יש צורך גדול לישיבה גדולה בדרך החסידות והלומדות יחד באירופא, ושתהי' מסודרת כראוי ברוחניות, עבודה באמת במרץ ולא בבטלנות, תורה באמת ולא בפשטלעך, כת"ר מבין אותי היטב, כי ח"ו איני בא לבקר ולבטל, אבל מגמתי שיהי' דבר שיעשה פירות הרבה מאד לגדל דור דעה ומעשה, פה במאנסי אני רואה ממהלך כזה, ונהנה אני מאד.

ידידי! לדעתי כי יוכל לעשות כזאת ואינני רואה לפי מיעוט ידיעתי אחר במקומו, ח"ו לא אומר לבטל את ישיבתו, אבל הרי ישיבתו קיימת, ואין ספק לי כי בהשתדלות של סידור תוכל להתקיים גם בלעדי מר וכש"כ אם כת"ר נ"י יבא לפרקים לסייע, אבל באנגליא צריך לבנות דבר ... עבור כל אירופא, ולא יבנה בנין כזה כראוי אם לא יעמוד כת"ר בראש, וידע נא כת"ר אם כי אינני יודע את ישיבתו, אבל עכ"פ היא ישיבה בין מרבית ישיבות אה"ק, משא"כ אם בגולה יעמוד ישיבה גדולה, אשר תאיר לגולה בתורה ובחסידות כדבעי, ובוודאי יצליח אם יצרף את הלומדות והמוסר של ליטא עם החסידות המצורפת של חסידות הליטאית (חב"ד) עם הפולנית, לזה עיני נשואות שיתקרבו הדרכים יחד אשר בדור אשר כזה יפעול הרבה מאד.

אקוה לשוב בעהש"ת לארץ הק' ביום ב' ער"ח אלול הבע"ל בבוקר, ועוד נוכל לדבר ולברר בענין הנ"ל העומד ברומו של עולם לענ"ד.

והי' שלו' מאדון השלו' כנפש יידו מו"מ מאד,

א"א דסלר

שאיפה זו - לאחד את השיטות לתוך בית מדרש אחד, היא שכנראה עמדה מאחורי גיעתו הבלתי פוסקת במשך שנים רבות⁷, להוכיח כי לא נחלקו גדולי ישראל בענין ה'צמצום', וכי גם הגר"א עומד בשיטת בעל התניא שהצמצום אינו כפשוטו, ובדרך זו הלך גם תלמידו של הגר"א בנפש החיים שער ג'⁸. בענין זה הוא התכתב רבות עם ר' איטשע דער מתמיד⁹. ובמכתבו שכתב בענין זה אל כ"ק אדמו"ר מוהר"י צ"צ¹⁰ מסיים "ולכאורה בדבר זה אשר יש בו צורך לאיחוד ודיבוק בין החרדים לדבר ה' היה ראוי לפרסם הדבר שאין חילוקי דעות בעצם העניינים אלא איך להשתמש בהם בעבודה".

בנו של הגרא"א, הרב נחום זאב, שלח בשעתו אל כ"ק אדמו"ר זי"ע את חלופת המכתבים של אביו עם החסיד ר' איטשע דער מתמיד, ועל כך ענה לו כ"ק אדמו"ר זי"ע¹¹:

באיחור זמן רב קבלתי מכתבו בצירוף העתק מכתבי הרה"ח רב פעלים ובעל מדות מוה"ר

7. המכתב הראשון, הנדפס ב"מכתב מאליהו" שבעהרה הבאה, הוא משנת תרצ"ז. וב"ספר זכרון לבעל מכתב מאליהו" חלק א' ע' מח נדפס מכתבו בענין זה משנת תשי"ג.
8. ראה בארוכה "מכתב מאליהו" ח"ד עמ' 324. וב"קדשי יהושע" (לחתנו הגאון רבי אליעזר יהושע געלדצהעלער) בהוספות לחלק ה, סימן תסב.
9. נדפסו ב"יראת ה' היא אוצרו" שם.
10. נדפסו ב"מריצי תורה ומוסר" שם ע' סו.
11. אגרות קודש חלק כב ע' שדמ.

G. K. Bessler,
Rabbi of the Montague Road Beth Hamedrash,
Dalston, London.

ארי' אליעזר דעסלער
רב בחוסטין. לונדון
8. WAYLAND AVENUE,
LONDON, E.8.

ב"ה יום א' לס' עקב תשי"ג מאנסי כבוד ידידי עוז הרה"ג המצויין ברב מעלה בתו"י וחסד למכביר מוהר"ג הרץ הי"ו.

שלו' וברכה ויהי ה' עמו בכל אשר יפנה

תודה עבור מכתבו, אמנם כן הנני עומד בדבורי יש צורך גדול לישיבה גדולה בדרך החסידות והלומדות יחד באירופא, ושתהי' מסודרת כראוי ברוחניות, עבודה באמת במרץ ולא בבטלנות, תורה באמת ולא בפשטלעך, כת"ר מבין אותי היטב, כי ח"ו איני בא לבקר ולבטל, אבל מגמתי שיהי' דבר שיעשה פירות הרבה מאד לגדל דור דעה ומעשה, פה במאנסי אני רואה ממהלך כזה, ונהנה אני מאד.

אקוה לשוב בעהש"ת לארץ הק' ביום ב' ער"ח אלול הבע"ל בבוקר, ועוד נוכל לדבר ולברר בענין הנ"ל העומד ברומו של עולם לענ"ד.

והי' שלו' מאדון השלו' כנפש יידו מו"מ מאד,
א"א דסלר

שאיפה זו - לאחד את השיטות לתוך בית מדרש אחד, היא שכנראה עמדה מאחורי גיעתו הבלתי פוסקת במשך שנים רבות⁷, להוכיח כי לא נחלקו גדולי ישראל בענין ה'צמצום', וכי גם הגר"א עומד בשיטת בעל התניא שהצמצום אינו כפשוטו, ובדרך זו הלך גם תלמידו של הגר"א בנפש החיים שער ג'⁸. בענין זה הוא התכתב רבות עם ר' איטשע דער מתמיד⁹. ובמכתבו שכתב בענין זה אל כ"ק אדמו"ר מוהר"י צ"צ¹⁰ מסיים "ולכאורה בדבר זה אשר יש בו צורך לאיחוד ודיבוק בין החרדים לדבר ה' היה ראוי לפרסם הדבר שאין חילוקי דעות בעצם העניינים אלא איך להשתמש בהם בעבודה".

בנו של הגרא"א, הרב נחום זאב, שלח בשעתו אל כ"ק אדמו"ר זי"ע את חלופת המכתבים של אביו עם החסיד ר' איטשע דער מתמיד, ועל כך ענה לו כ"ק אדמו"ר זי"ע¹¹:

באיחור זמן רב קבלתי מכתבו בצירוף העתק מכתבי הרה"ח רב פעלים ובעל מדות מוה"ר

7. המכתב הראשון, הנדפס ב"מכתב מאליהו" שבעהרה הבאה, הוא משנת תרצ"ז. וב"ספר זכרון לבעל מכתב מאליהו" חלק א' ע' מח נדפס מכתבו בענין זה משנת תשי"ג.
8. ראה בארוכה "מכתב מאליהו" ח"ד עמ' 324. וב"קדשי יהושע" (לחתנו הגאון רבי אליעזר יהושע געלדצהעלער) בהוספות לחלק ה, סימן תסב.
9. נדפסו ב"יראת ה' היא אוצרו" שם.
10. נדפסו ב"מריצי תורה ומוסר" שם ע' סו.
11. אגרות קודש חלק כב ע' שדמ.

12. הוא ר' איטשע דער מתמיד הנ"ל.

הגאון החסיד
רבי שניאור זלמן גופין שליט"א

"לב לדעת" הינה תכנית לימוד יסודית בספר התניא, הכוללת מבחנים תקופתיים ושעורי עיון וסיכום. במסגרת התכנית מתקיים מענה טלפוני לשאלות הלומדים בביור כוונת דברי בעל התניא בספרו, והמסתעף מזה לעבודה שבלב זו תפלה, ולעבודה של "כל מעשיך לשם שמים", ו"בכל דרכך דעה".

תשובה:

הסיבה לכך שה"רוגז במחשבתו" יכול להביא לשבירה, היא משום שזה גורם לאדם לחוש ירידה בדימוי האישי ורגשי נחיתות עצמיים, המובילים לעצבות ו"משבר" בעבודת השם.

אולם עיון מעמיק בדברי רבנו הזקן כאן, ובעיקר במסקנת הדברים בפרקים הבאים, נותן מבט נכון על כוונתו בדברים אלו, וממילא - על האופן כיצד ליישם אותם:

בפרק הקודם (כח) עמד רבנו הזקן על בעיה מעין זו, בנוגע למי ש"נופלים לו הרהורי תאוות ושאר מחשבות זרות בשעת העבודה בתורה או בתפלה בכוונה" ועלול הוא ליפול לעצבות על כי אין הוא מצליח להתפלל, אך מבהיר רבנו הזקן כי מחשבה זו בטעות יסודה, ובלשונו הקדוש "ולא כטעות העולם שטועים להוכיח מנפילת המחשבה זרה מכלל שאין תפלתם כלום שאילו התפלל כראוי ונכון לא היו נופלים לו מחשבות זרות. והאמת היה כדבריהם אם היתה נפש אחת לבדה היא המתפללת והיא המחשבת ומהרהרת המחשבות זרות. אבל באמת לאמיתו הן שתי נפשות הנלחמות זו עם זו במוחו של אדם. . והוא כמשל אדם המתפלל בכוונה ועומד לנגדו גוי רשע ומשיח ומדבר עמו כדי לבלבלו".

ויסוד הדברים הוא מה שכתב בפרק הראשון, ש"לכל איש ישראל. . יש שתי נשמות. . שהן שתי נפשות, נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא. . ונפש השנית בישראל היא חלק אלוהי ממעל ממש", היינו זה לא אדם אחד עם שני יצרים, אחד טוב ואחד רע, אלא שתי נפשות, שתי מהויות נפרדות.

מענה נוכח לעמוד על אופן קיום ההוראה "וגם ירעים עליה במחשבתו":

הרי תכליתה של התבוננות זו במחשבתו היא על מנת להגיע לשמחה בה', כמו שהקדים כבר בתחילת הענין (פרק כו), שה"יתרון" של העצבות היא "השמחה האמיתית בה' אלהיו הבאה אחר העצב האמיתי", זאת על ידי המסקנה כי "היותו נבזה בעיניו וכו' הוא מצד הגוף ונפש הבהמית" (סוף פרק לד), ולאידך "שמחתו תהיה שמחת הנפש לבדה" (פרק לב), היינו שהיחס האמיתי אל עצמו הוא מצד הנפש האלוהית, היותה העצמית שלו היא - הנשמה, ואל הגוף הוא מתייחס כדבר נוסף.

- דרגה זו לאמיתתה שייכת רק אצל צדיקים, כפי שהוא כותב בפירושו בתחילת הפרק אודות הלל הזקן שהתייחס אל הגוף כ"עלובה ועניה. . כי כמו זר נחשב אצלו", אולם הכרה כזו אמורה להיות אצל כל עובד ה', כי מצד הנשמה אכן זוהי המציאות, שהיא העיקר והגוף אינו אלא טפל, ועל ידי הכרה זו הוא יכול "לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך לכל נפש מישראל מגדול ועד קטן", כפי שמאריך בפרק לב.

מסקנה זו צריכה לעמוד כבר בבסיס הראשוני של "ירעים עליה בקול רעש ורוגז להשפילה" - היחס ליצר הרע הוא כדבר זר שנדבק אלי, זה בגד מכוער שאני לובש, הבגד הוא שלי, וחורה לי כהוגן על צורת ההופעה שלי, אבל בסך הכל זהו מלבוש חיצוני, זה לא אני, אני האמיתי זהו הנשמה, וכלשון רבנו הזקן בסוף פרק לא "תיקר נפשו בעיניו לשמוח בשמחתה יותר מהגוף הנבזה שלא לערבב ולבלבל שמחת הנפש בעצבון הגוף".

התוכן הפנימי של "ירגיז אדם" הוא הפוך - חיזוק היותה הפנימית האמיתית, חישול הנפש האלוהית ונתינת כח עבודה להתגבר על הנפש הבהמית, ואז "תהיה עבודתו כל ימיו בשמחה רבה", כלשון רבנו הזקן בפרק לא.

שאלה:

בתניא פרק כט כותב אדמו"ר הזקן "וגם ירעים עליה בקול רעש ורוגז להשפילה כמאמר רז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר. . דהיינו לרוגז על נפש הבהמית שהיא יצרו הרע בקול רעש ורוגז במחשבתו לומר לו אתה רע ורשע ומשוך ומתועב ומנוול וכו'" - האם וכיצד אדם בן דורנו יכול לקיים זאת בלי לפגוע בבריאות נפשו, לאחר שכל המחנכים בדורנו מזהירים שהעבודה צריכה להיעשות בעדינות ובנחת כדי שלא לגרום "שבירה"?

שאלה:

בתחילת פרק ד כותב התניא שאחד משלושת לבושי הנפש הוא "לבוש המחשבה", והוא מה ש"משיג כל מה שאפשר לו להשיג בפרד"ס התורה", וממשיך, שעשרת כוחות הנפש מתלבשים בשלושת הלבושים, ושלושת הכוחות "חב"ד שבנפשו מלובשות בהשגת התורה שהוא משיג בפרד"ס כפי יכולת השגתו ושרש נפשו למעלה".

לכאורה, מה מבדיל את "לבוש המחשבה" מהחב"ד שהם כוחות הנפש? במילים אחרות, כשאדם משיג בפרד"ס התורה, מתי וכיצד זה מתייחס לכוחות הנפש, ומתי וכיצד זה מתייחס ללבושי הנפש?

תשובה:

ההבדל היסודי בין "כוחות" ל"לבושים" הוא: ה"כוחות" הם ביטויים של הנפש, הם אופני התגלות של הנפש, ולנפש ישנם עשרה אופנים כיצד להתגלות: היא מתגלית בכוח החכמה, היינו ב"הברקות" שנופלות בשכל שלה כשהוא מעיין בסוגיא שהוא לומד, או בכוח הבינה, היינו התגלות הנפש בצורה איך שהיא "לוקחת" את הרעיון ששמעה, כיצד היא מבארת אותו, כיצד היא מפרקת אותו לחלקים, כיצד היא מבינה מכוח זה עוד סברות. כפי שהסביר בפרק ג, בביאור החילוק בין חכמה לבינה. יתרה מכך - ב"מדות", חסד וגבורה, יש נפש המתגלית יותר במידת החסד, ויש נפש המתגלית במידת הגבורה. וכן הלאה ביתר המדות.

לעומת זאת ה"לבושים" אינם מבטאים כלל את הנפש. לדוגמה - אדם יכול לעשות מה שהוא נגד חפצו ורצונו ממש, והוא יכול לדבר דברים בלתי הגיוניים בעליל, שהרי אין לאדם שום בעיה לומר בפיו 2+2=5, ויתרה מזו - הוא גם יכול לחשוב בלבוש המחשבה 2+2=5. הלבושים אינם אלא "כלים טכניים" בהם משתמשים הכוחות, וזהו שמפרט כאן, שהכוחות חב"ד משתמשים בלבוש המחשבה, והמדות משתמשים בלבושי הדבור ומעשה.

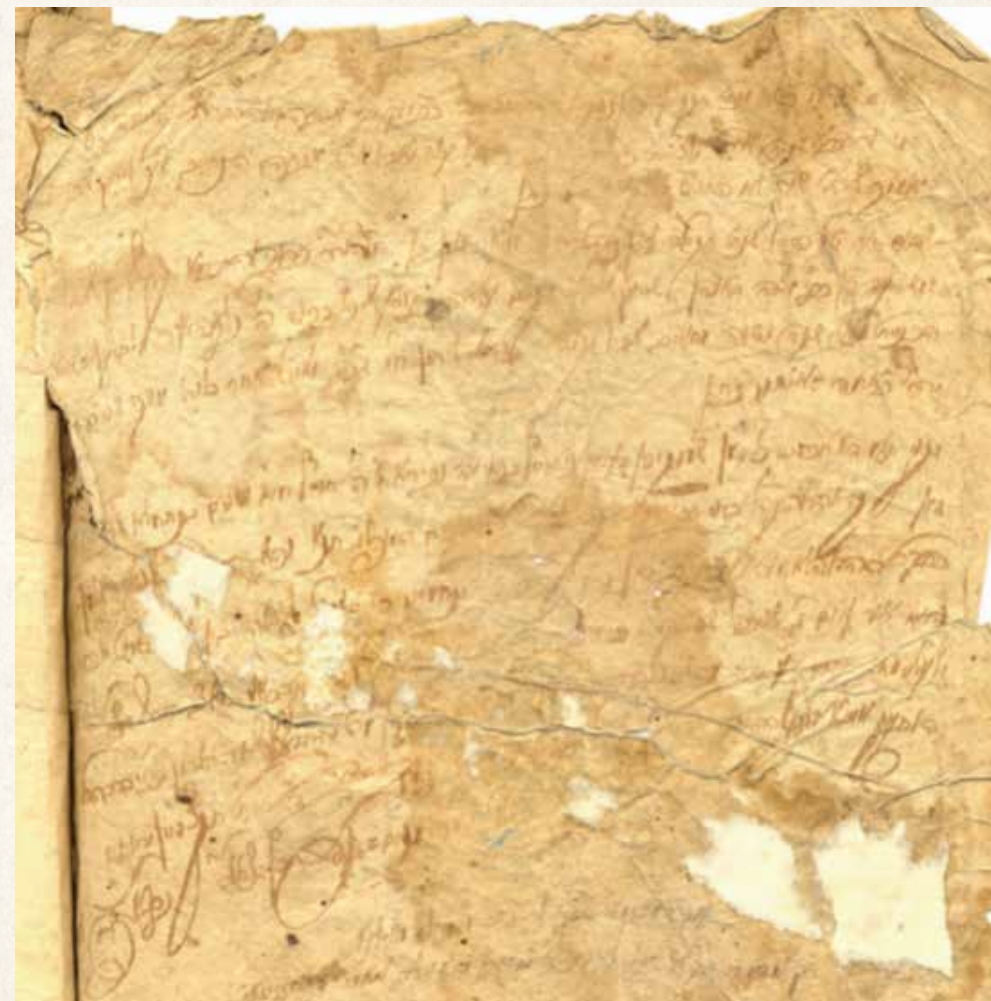
לכן כשנבוא להגדיר ולענות על השאלה האם לייחס את ההשגה לכוח הבינה או ללבוש המחשבה, התשובה היא כך: כשאדם לומד סוגיא ומתייגע להבין אותה היטב, ומתחדש לו 'מהלך' לפרש שיטה מסוימת של אחד הראשונים בסוגיא שלומד, הרי זה בא מכוח הבינה, שכן זוהי הבנה שהגיעה מתוך נפשו פנימה. אולם כשישמע את ההסבר שהחברותא שלו מציע בסוגיא, הרי זה בלבוש המחשבה.

במילים אחרות:

לכל אדם יש את ה"מהלך המחשבה" שלו, לכל ראש ישיבה יש צורה מסוימת בה הוא מתרץ את קושיות המפרשים בסוגיא, ועבור "תלמיד ותיק" בישיבה, מספיק רק לראות את דף ה"מראי מקומות" של השיעור כללי בשביל לנחש מראש מה הכיוון שהולך להיות בשיעור, היות והוא כבר תפס את ה'שניט' של ראש הישיבה. הסיבה לכך היא משום שזוהי נפשו ותכונתה, ובהתאם לכך הוא מהלך המחשבה שלו. וכמו"כ מצינו חילוק באופני הלימוד בין תושבי מדינות מסוימות, צורת הלימוד הגלצייאנית, הפולנית, הליטאית, משום שבאופן כללי יש הבדל בין האופי הנפשי של תושבי המדינות, ובהתאם לכך הוא השוני באופני ההתגלות של הנפש בכוח החכמה והבינה שלה. לאידך יכול בחור פולני עם ראש מפולפל לשבת בשיעור של ראש ישיבה בריסקאי ולהבין היטב את דבריו ולחזור עליהם בטוב טעם ודעת, עם היות שהוא מצידו לא היה מסוגל להמציא כלל חידושים כאלו, כי כוח הבינה שלו הוא באופן מסויים, ובכל זאת הוא יכול בלבוש המחשבה לקלוט גם הסברים באופנים אחרים.

"תנא ופליג"

תיעוד היסטורי: צילום מפנקס ק"ק ליאזני, בה נולד בעל התניא, בדף שלפנינו נרשמה קבלתו ל"חברא קדישא" של הקהילה, ובהגיעו לגיל מצוות כבר נכתר בתארים מופלגים!

היום יום ט"ו כסלו תקי"ד לפ"ק נתקבל הילד שניאור זלמן בן מוהר"ר ברוך להחברא קדישא רק שיהיה שמש עד [בן?] בר מצוה שיתן אביו זקנו עשרה ברוסעס¹ כל ברוסע ה' קלאפטער² לבנין בית הכנסת ובכל שנה ושנה מחויב אביו זקנו הנ"ל ליתן ח"י ג"פ³ ואי"ה אחר כלות משך שנים יהיה כאחד מאיתנו.

זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן נתוסף בתורה וביראת ה' תוסף ימים בנתמלא שנת י"ג זמן קהלה להקהל בני חברתא קדישא, ה"ה החכם המופלג תנא ופליג החתן מ"ה שניאור זלמן בהרב המופלא מו"ה ברוך דין זרע ברוך זה ינחמנו כי סליק לגבוה בין אסיפת חכמים.

היום אור ליום ג' שנכפל שני פעמים כי טוב ט"ו כסלו תקכ"א לפ"ק.

רחב
רחבה
התכנית העיונית

טלפון: 072-2792064 דוא"ל: lladaat.mf@gmail.com

1. = קורות עצים.
2. = 3 אמות רסיות.
3. י"ח גדולי פולני"ש (ראה רמ"א או"ח סי' שלד סכ"ו ובשולחן ערוך רבינו שם סכ"ח).

תכנית הלימודים:

הלימוד יחולק לשני שלבים כאשר בסיום כל שלב ייערך יום עיון ומבחן:

מסלול עיוני יחידה ד:

שער היחוד והאמונה פרקים א"ז, מאמרי 'האמנם' 'יידעת'

שלב א - כסלור שבט

שער היחוד והאמונה, פרקים א"ג ומאמר "האמנם ישב אלוקים" עם הערות התוכן שבשולי העמוד.

יום עיון ומבחן:

שיעור סיכום - פרקים א"ג, הגה"ח ר' אפרים דמיכובסקי שליט"א שיעור עיון בנושא: ענין התהוות יש מאין ביטול חיובי וביטול שלילי הגה"ח ר' שניאור זלמן גופין שליט"א מראי מקומות: **שער היחוד והאמונה** פרק ג. **ספר המאמרים תרפ"ב** - מאמר ד"ה "אתי מלבנן כלה" אות יט.

שלב ב - אדר א' אדר ב'

שער היחוד והאמונה, פרקים ד"ז ומאמר "יידעת היום" עם הערות התוכן שבשולי העמוד

יום עיון ומבחן:

שיעור סיכום פרקים ד"ז הגה"ח ר' אפרים דמיכובסקי שליט"א שיעור עיון בנושא: החילוק בין שילוב הוי' ואלוקים (פ"ז) והוי' ואדנות (פ"ז) הגה"ח ר' שניאור זלמן גופין שליט"א

מסלול עיוני יחידה ג

ספר של בינונים פרקים לה"ג

שלב א - כסלור שבט

ספר של בינונים, פרקים לה"מ עם הערות התוכן שבשולי העמוד.

יום עיון ומבחן:

שיעור סיכום פרקים לה"מ הגה"ח ר' אפרים דמיכובסקי שליט"א שיעור עיון בנושא: למה הקב"ה צריך דירה? הגה"ח ר' שניאור זלמן גופין שליט"א מראי מקומות: **תניא** פרק לו ובהגהה. **אוצר לקוטי שיחות** חלק ד - פרשת פקודי שיחה ב. סעיפים ד"ה עמוד 663.

שלב ב - אדר א' אדר ב'

ספר של בינונים, פרקים מא"ג עם הערות התוכן שבשולי העמוד

יום עיון ומבחן:

שיעור סיכום פרקים מא"ג הגה"ח ר' אפרים דמיכובסקי שליט"א שיעור עיון בנושא: אהבת ה כתוצאה מהתבוננות בתכלית הצמצום הגה"ח ר' שניאור זלמן גופין שליט"א

תוכן הפרקים - יחידה ד:

פרקים א-ג - התחדשות הבריאה בכל עת וכל רגע מחדש על ידי דבר ה' מעשרה מאמרות המתלבש בתוך הנבראים להחיותם, ביאור אופן ביטול הבריאה אל דבר ה', כזיו השמש כפי שהוא קיים בתוך השמש אבל אינו עולה בשם כלל. ומה שבכל זאת הבריאה נראית למציאות היא על ידי פעולה יחודית של מידת הגבורה. פרק ה - המשך ביאור פעולת מידת הגבורה. פרק ו - העולם אינו מציאות כלל, אפילו לא מציאות טפלה לעיקר. וזהו "אין עוד".

פרק ז - ביאור שתי אופני היחוד, יחודא עילאה ויחודא תתאה. על פי זה מובן כיצד אחדות ה' מתגלית גם כאן בעולם הזה הגשמית, ומזה מובן שלילת הטועים לומר שהצמצום הוא כפשוטו ח"ו.

רשימת העיונים הנכללים במסלול עיוני יחידה ד

פרק א: עיון ג עיון ז. פרק ב: עיונים ב, ג, ד. פרק ג: עיון ד. פרק ד: עיון ד. פרק ו: עיון ה.

פרק א

עיון ג - הכוח האלוקי המהווה את הנברא מאין ליש, מתלבש בו ומחיה אותו ונעשה מהותו הפנימית. עיון ז - החידוש שבכל אחד מהפרטים: (1) "בשמים ממעל". (2) "ועל הארץ מתחת". (3) "אין עוד" וארז"ל "אפילו בחללו של עולם".

פרק ב

עיון ב - אם דבר ה' יפסיק להחיות את הנבראים, הם יחזרו להיות "כמו לפני שעות ימי בראשית ממש" - עומק לפנים מעומק בנוסח זה.

עיון ג - ביאור כפל הלשון שרוח הקדים החזיק את המים "כמו נד וכחומה" והקשר המהותי לנושא המבואר כאן. עיון ד - מדוע עצם קיום היש הוא דבר פלא המוכרח להתחדש תמיד?

פרק ג

עיון ד - ביאור עומקה של השאלה "למה אינם בטלים במציאות למקורם"?

פרק ד

עיון ד - הפלא שבפעולת מידת הגבורה במציאות היש, דומה לפלא שבפעולת מידות החסד בו.

פרק ו

עיון ה - "אין עוד", לבריאה אין שום חשיבות וערך כלל.

תוכן הפרקים - יחידה ג:

בפרקים לה"ז מתבאר החיוביות הגדולה של קיום המצוות המעשיות על-ידי הגוף הגשמי. בבסיס הדברים עומדת הגישה החסידית הידועה ליעוד של בריאת העולם - נתאוהה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים. תכלית הבריאה היא להפוך את עולם הזה הגשמי והחומרי לדירה לה', דבר ששלמותו תהיה בימות המשיח ובתחיית המתים, שאז יתגלה אור-אין-סוף בשלמותו. דבר זה תלוי בקיום המצוות המעשיות, שעל-ידן ממשיכים את אור-אין-סוף במציאות הגשמית.

בפרקים לח"מ מתבאר היחס בין כוונת המצוות לקיומן המעשי, בין לימוד התורה למעשה המצוות.

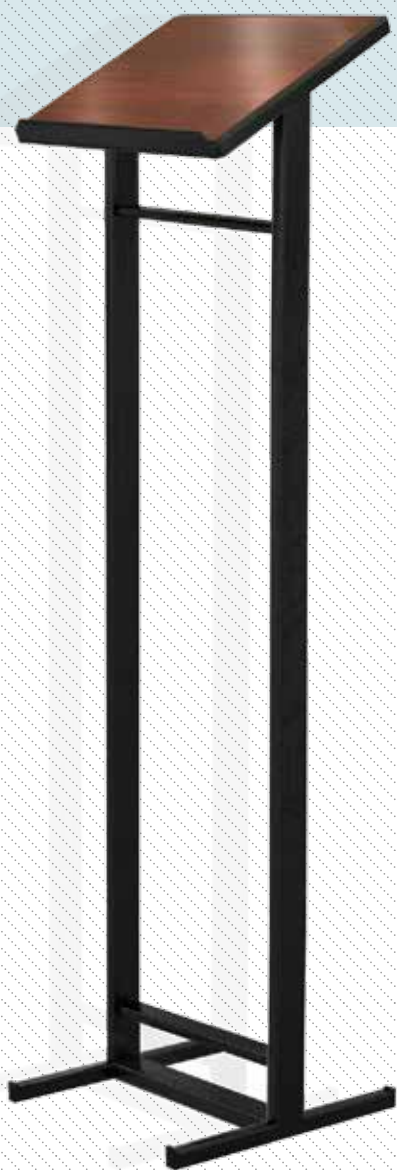
פרקים מא"ב עוסקים בחשיבותה של יראת שמים כיסוד בעבודת ה', בדרגות שונות ביראה ובדרכים לעורר אותה

פרקים מג"נ עוסקים בביאור כמה וכמה דרגות באהבת ה', במהות ההבדלים ביניהן ובהתבוננות המעוררת אותן.

פרקים נא"ג ביאור יסודי בעניין השראת השכינה במקום המקדש.

בסיום כל יום עיון יערך מבחן עם תשובות בחירה (מבחן אמריקאי) על החומר הנלמד

לומדים
להגיע
גבוה

לב לדעת

תכנית לימוד בחסידות

חדש! התכנית העיונית

בנוסף לשני מסלולי הלימוד [רגיל, ומורחב] הקיימים. נפתח זה עתה 'תכנית עיונית' התכנית בנויה למבקשי החסידות החפצים להעמיק בתוכן הנלמד, ותכלול הרחבה והעמקה בחומר הנלמד בשילוב ימי עיון יחודיים ומלגות גבוהות יותר למצליחים במבחן.

**פרטי התכנית וגובה המלגות
מופיעים מעבר לדף**

השתתפות בתכנית העיונית מותנית בהצלחה בשני מבחנים קודמים